

İÇİNDEKİLER

Ünite: 1 – Tarih ve Zaman	2	ÖSYM ÇIKMIŞ SORULAR	84
Ünite: 2 – İnsanlığın İlk Dönemleri	4	Ünite: 15 – Değişim Çağında Avrupa ve Osmanlı	
Ünite: 3 – Orta Çağ'da Dünya.....	10	Yeni Çağ Avrupa Tarihi	86
Ünite: 4 – İlk ve Orta Çağlarda Türk Dünyası	12	Ünite: 16 – Devrimler Çağında Değişen Devlet - Toplum	
ÖSYM ÇIKMIŞ SORULAR	19	İlişkileri	
Ünite: 5 – İslam Medeniyetinin Doğuşu	20	Yakın Çağ Avrupa Tarihi	90
Ünite: 6 – Türklerin İslamiyeti Kabulü ve		Ünite: 17 – XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti ve Dünya	
İlk Türk İslam Devletleri	26	1929 Ekonomik Bunalımı	96
Ünite: 7 – Yerleşme ve Devletleşme Sürecinde		Birinci Dünya Savaşı	98
Selçuklu Türkiyesi	30	Cemiyetler ve Kuvayımillîye	102
ÖSYM ÇIKMIŞ SORULAR	33	ÖSYM ÇIKMIŞ SORULAR	104
Ünite: 8 – Beylikten Devlete Osmanlı Siyaseti	36	Ünite: 18 – Millî Mücadele	
Ünite: 9 – Dünya Gücü Osmanlı	40	Gazi Mustafa Kemal Atatürk	106
Ünite: 10 – Osmanlı Kültür ve Medeniyeti (Merkez Teşkilatı, Sa-		Hazırlık Dönemi	108
vaşçılar ve Askerler, Toplum Düzeni)	46	I. TBMM	112
ÖSYM ÇIKMIŞ SORULAR	54	Cepheler	114
Ünite: 11 – Değişen Dünya Dengeleri Karşısında		Ünite: 19 – Atatürkçülük ve Türk İnkılabı	
Osmanlı Siyaseti		Atatürk İnkılapları	120
Osmanlı Duraklama Dönemi	56	Atatürk İlkeleri	122
Osmanlı Gerileme Dönemi	60	Ünite: 20 – İki Savaş Arasındaki Dönemde Türkiye ve Dünya	
Ünite: 12 – Uluslararası İlişkilerde Denge Stratejisi		Atatürk Dönemi İç Politikası	124
Osmanlı Dağılıma Dönemi	64	Atatürk Dönemi Dış Politikası	126
Osmanlı Demokratikleşme Süreci	70	ÖSYM ÇIKMIŞ SORULAR	129
ÖSYM ÇIKMIŞ SORULAR	72	Ünite: 21 – II. Dünya Savaşı Sürecinde	
Ünite: 13 – Uluslararası İlişkilerde Denge Stratejisi		Türkiye ve Dünya	130
Fikir Akımları	75	Ünite: 22 – II. Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye ve Dünya	
Trablusgarp ve Balkan Savaşları	76	(Soğuk Savaş)	133
Ünite: 14 – Osmanlı Tarihine Toplu Bakış	78	Ünite: 23 – Toplumsal Devrim Çağında Dünya ve Türkiye	
		(Yumuşama Dönemi)	137
		Ünite: 24 – 21. Yüzyıl Eşiğinde Türkiye ve Dünya	141

TARİH NEDİR?

Tarih, geçmişteki insan topluluklarının yaşayışlarını, birbirleriyle olan ilişkilerini, kültür ve uygarlıklarını; yer ve zaman göstererek, belgelere dayanarak, objektif (tarafsız) bir şekilde ve neden-sonuç ilişkisi içerisinde inceleyen bir bilimdir.

TARİH BİLİMİNİN ÖZELLİKLERİ

✓ Tarih, geçmişte yaşanan olayları inceler. Bu nedenle tarihi olaylar tekrarlanamaz, gözlemi ve deney yapılamaz.

! Tarihi diğer bilimlerden ayıran en önemli özelliğidir.

✓ Tarihi bilgiler kesin değildir. Bulunacak her yeni belge, mevcut bilgileri güçlendirebilir veya değiştirebilir.

✓ Tarih, belgelere dayalı olarak yazılır.

✓ Tarihi olayların yeri ve zamanı belli olmalıdır.

! Tarih bu özelliği bakımından edebiyattan ayrılır.

✓ Tarihi olaylar arasında neden - sonuç ilişkisi vardır.

✓ Tarih, toplumları çok yönlü etkileyen, uygarlığa katkısı olan kişi ve olayları konu alır.

✓ Tarihi olaylar, tarafsız (objektif) bir şekilde incelenmelidir.

✓ Tarihi olaylar değerlendirilirken, olayın gerçekleştiği dönemin koşulları dikkate alınmalıdır. Geçmiş, günümüz değer yargılarını kullanmadan, kendi koşulları çerçevesinde değerlendirilmelidir. Bunun için geçmişte yaşamış insanların durumlarını, onların gözleriyle anlamaya (tarihsel empati yapmaya) çalışmalıyız.

✓ Tarihi bilgi kanıtlara dayalı olmasının yanı sıra tarihçilerin değerlendirme ve yorumlarını da içerir. Aynı tarihsel olayı, farklı kaynak ve zihniyet ile değerlendirmek, farklı yorumlara neden olur.

TARİHİN KAYNAKLARI

Tarih, geçmişi incelediği için deney ve gözlem yöntemini kullanmaz. Tarih, ancak kaynaklara dayalı olarak yazılır. Geçmişten günümüze gelen her türlü belgeye "kaynak" denir. Kaynaklar önce kendi içinde "Birinci Elden Kaynaklar" ve "İkinci Elden Kaynaklar" olmak üzere ikiye ayrılır.

Birinci Elden Kaynaklar

Tarihi olayın geçtiği döneme ait belgeler ve bulgulardır.

İkinci Elden Kaynaklar

Tarihi olayın geçtiği döneme yakın ya da o dönemin kaynaklarından yararlanarak meydana getirilen eserlerdir.

"Birinci Elden Kaynaklar" ve "İkinci Elden Kaynaklar" da niteliğine göre "Yazılı, Sözlü, Gerçek Eşya ve Nesnelere, Sesli ve Görüntü Kaynaklar" olmak üzere 4 grupta toplanır.

YAZILI KAYNAKLAR

– Kitabeler – Tabletler
– Kitaplar – Paralar
– Mühürler – Fermanlar
– Antlaşma metinleri vb.

GERÇEK EŞYA VE NESNELER

– Arkeolojik buluntular – Mezarlar
– Fosiller – Heykeller
– Mağara resimleri – Silahlar vb.
– Araç - gereçler

SÖZLÜ KAYNAKLAR

– Destanlar – Efsaneler
– Mitler – Şiirler vb.

SESİLİ VE GÖRÜNTÜLÜ KAYNAKLAR

– Filmler – Fotoğraflar
– CD ve DVD'ler – Resimler vb.

UYARI

- Birinci elden kaynaklar yaşandığı dönem hakkında daha detaylı bilgi verdiği için ikinci elden kaynaklara göre daha önemlidir. Birinci elden kaynaklar içinde ise yazılı kaynaklar daha önemlidir.
- Yazılı kaynaklar daha detaylı ve doğru bilgiler sağlar.
- Tarih, yazının bulunuşuyla başlar. Tarih Öncesi Çağlarda yazılı kaynağa rastlanmaz.

Konu

Anlatımı

TARİH

TARİHE YARDIMCI BİLİMLER

Yukarıda da söylediğimiz gibi tarih ancak kaynaklara dayalı olarak yazılır. Tarihçi ihtiyaç duyduğu tüm kaynaklara tek başına ulaşamaz; ulaşsa bile tüm kaynakları inceleyemez. Bunun için de araştırmalarında başka bilim dallarından yardım alır. Dolayısıyla bu yardımlaşmanın amacı istenilen kaynaklara ulaşmak ve ulaşılan kaynaklar hakkında daha detaylı bilgi elde etmeye yöneliktir. Tarihinin yardım alacağı bilimler incelediği alana göre çeşitlilik gösterir. Fakat en çok yardım alınan bilimler aşağıdakilerdir:

Arkeoloji	Coğrafya	Filoloji	Kimya (Karbon 14)
Kazı bilimi	Yer bilimi	Dil bilimi	Tarihi belgelerin orijinalliğini ve yaşlarını belirlemede tarihe yardımcı olan bilim

Epigrafya	Kronoloji	Geneoloji	Etnografya
Kitabe bilimi	Zaman bilimi	Soy kütüklerini inceleyen bilim	Toplulukların kültürlerini inceleyen bilim

Toponomi	Heraldik	Paleografya
Yer isimlerini inceleyen bilim (Ayrıca insan isimlerini Antroponomi, özel isimleri Onomastik inceler.)	Armaları inceleyen bilim	Yazı bilimi

Antropoloji	Nüzmematik (Meskükat)	Diplomatik
İnsan ırkının oluşumunu ve kültürlerin gelişimini inceleyen bilim (Fosilleri inceleyen alt dalına Paleantropoloji denir.)	Eski paraları inceleyen bilim	Siyasi belgeleri inceleyen bilim

NOT

Tarihçi, yaptığı araştırmanın niteliğine göre; edebiyat, felsefe, sosyoloji, iktisat, istatistik, hukuk ve sanat tarihi gibi bilimlerden de yardım alabilir.

TARİH ÖĞRENMENİN YARARLARI

1. İnsanların düşünme yeteneklerini geliştirir.
2. İnsanların kültür seviyelerini yükseltir.
3. Günümüz olaylarının daha iyi anlaşılmasını ve gelecekle ilgili daha sağlıklı planlar yapılmasını sağlar.
4. Empati yeteneğini geliştirir.
5. Olaylara geniş açıdan bakarak, yapıcı, hoşgörülü ve yararlı olmayı öğretir.
6. İnsan, aile, millet ve vatan sevgisinin yanında barış içinde yaşama fikrini güçlendirir.
7. Diğer insan, toplum ya da milletlerle ilişkilerde temel değerlerin oluşmasına katkıda bulunur.
8. Araştırma, kanıt kullanma, sorgulama, neden-sonuç ilişkisi kurma, eleştirel düşünme, empati, zaman ve kronoloji ile değişim ve sürekliliği algılama gibi yaşam becerileri kazanmayı sağlar.

UYARI

Unutulmamalıdır ki geçmişteki insan neyse, bugünkü insan da aynıdır. Dolayısıyla geçmişteki insan ve insan davranışlarını bilmek, bugünün insanını anlama konusunda bize mükemmel bir donanım kazandırır.

VE ZAMAN

TARİHİN KONUSU

Tarihin konusu, insanların geçmişteki faaliyetleri ve bıraktıkları eserlerdir. Bunlar Tarihî eser, Tarihî vaka (olay) ve Tarihî vakıa (olgu) olmak üzere 3 başlıkta toplanır.

Tarihî eser	Tarihî vaka (olay)	Tarihî vakıa (olgu)
Örnek: Selimiye Camii	Örnek: Malazgirt Savaşı	Örnek: Anadolu'nun Türkleşmesi

NOT

Tarihî vaka (olay): Başlangıç ve bitiş tarihi bellidir. Belli bir yerde ve zamanda gerçekleşmiştir. Tekrarı yoktur.

Tarihî vakıa (olgu): Benzer türdeki tarihî olayların uzun süreçte meydana gelen sonuçlarıdır. Genellik ve süreklilik gösterir.

Örneğin Anadolu'nun Türkleşmesi, Malazgirt Savaşı ile başlamış; bu doğrultuda yapılan diğer savaşlar ve Anadolu'ya yapılan eserler bu sürece katkıda bulunmuştur.

UYARI

İnsanların kontrolü dışında meydana gelen doğa olayları tarihin konusu değil; pozitif bilimlerin konusudur. Tarih, insanların geçmişteki faaliyetlerini inceleyen sosyal bir bilimdir.

TARİHİN YÖNTEMİ

Tarihî bir olayın değerlendirilmesi ve sonuca ulaştırabilmesi için yapılan araştırma planına "yöntem" denir. Her bilim dalının kendine özgü yöntemleri vardır. Tarih bilimi de kendine has bilimsel özellikleri ve yöntemleri olan sosyal bir bilim dalıdır. Tarih araştırmacılığında sırasıyla aşağıdaki yöntemler kullanılır:

1. Kaynak arama (Tarama)
2. Kaynakları sınıflandırma (Tasnif)
3. Kaynakları çözümleme (Tahlil)
4. Kaynakları eleştirme (Tenkit)
5. Kaynakların sentezini yapma (Terkip)

TARİH BOYUNCA TÜRKLERİN KULLANDIĞI TAKVİMLER

12 Hayvanlı Türk Takvimi	Güneş	İslamiyet'ten önceki Türk toplulukları tarafından kullanılmıştır. Türklerden başka Çinliler ve Tibetliler tarafından da kullanılmıştır. Her yıl bir hayvan adıyla anılmıştır.
Hicri Takvim	Ay	Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicretini [622] başlangıç yılı olarak esas almıştır. Hz. Ömer Dönemi'nde hazırlanan bu takvim, İslam ve Türk - İslam devletleri tarafından kullanılmıştır.
Celali Takvimi	Güneş	Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah tarafından Ömer Hayyam'a yaptırılmıştır. Başlangıç tarihi 1079 yılı kabul edilmiştir. ! Selçuklularda Hicri ve Celali Takvim beraber kullanılmıştır.
Rumi Takvimi	Güneş	Osmanlı Devleti'nde mali işlerde aksama olmaması için kullanılmıştır. Başlangıç yılı olarak Hicret (622) kabul edilmiştir. Tanzimat Döneminde son şekli verilen Rumi Takvim'de 1 Mart yılbaşı olarak kabul edilmiştir. ! Osmanlılarda Hicri ve Rumi Takvim beraber kullanılmıştır.
Miladi Takvimi	Güneş	Hz. İsa'nın doğumu başlangıç olarak kabul edilmiştir. Bu takvim Türkiye'de 1 Ocak 1926'dan itibaren kullanılmaya başlanmıştır.

TARİHİN BÖLÜMLERİ

Zamana Göre	Konuya Göre
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Cilalı Taş Devri Tarihi ✓ İlk Çağ Tarihi ✓ XX. Yüzyıl Tarihi vb. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sanat Tarihi ✓ Dinler Tarihi ✓ Bilim Tarihi vb.
Mekana Göre	Yazılış Şekline Göre
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Türkiye Tarihi ✓ Avrupa Tarihi ✓ Orta Asya Tarihi vb. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Hikayeci Tarih ✓ Öğretici (Pragmatik) Tarih ✓ Kronik Tarih ✓ Araştırmacı

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TARİH YAZICILIĞI

HİKÂYESİ TARİH

Eski Yunan'da MÖ V. yüzyılda yaşamış olan Herodot'un yazdığı tarih bu türün ilk örneğidir. Hikâyesi tarihte, hikâye ve efsanelerle dolu bilgiler nakledilir. Yer ve zaman belirtilmekle birlikte sebep - sonuç ilişkisi üzerinde durulmaz.

ÖĞRETİCİ TARİH

Bu tarih yazıcılığının ilk temsilcisi, Eski Yunan'da yaşamış Tukidides'tir. Öğretici tarihte; topluma fayda sağlamak, toplumun milli ve ahlaki değerlerini geliştirmek amaçlanmıştır.

KRONİK TARİH

Tarihî olayların oluş sırasına göre sıralandığı tarih anlayışıdır. Hitit analları, Osmanlı ve kayınameleri, Rus kronikleri bu türün örnekleridir.

ARAŞTIRMACI TARİH

XIX. yüzyılda doğmuş olan araştırmacı tarih anlayışında, tarihi olaylar kaynaklara dayalı olarak araştırılır ve başvuru kaynaklar oluşturulan eserlerde dipnot olarak belirtilir. Ayrıca eserlerde, olayların gelişimi, yeri, zamanı, sebepleri, sonuçları ve bunların arasındaki ilişkiler bir bütün olarak ele alınır.

TARİHİN DEVİRLERİ

TARİH ÖNCESİ DEVİRLER	TARİH DEVİRLERİ
a) Taş Devri <ol style="list-style-type: none"> 1. Eski (Yontma) Taş Devri (Paleolitik) (MÖ 600.000 - 10.000) 2. Orta Taş Devri (Mezolitik) (MÖ 10.000 - 8000) 3. Yeni (Cıvalı) Taş Devri (Neolitik) (MÖ 8000 - 5500) 	a) İlk Çağ (MÖ 3200 - MS.375) <ul style="list-style-type: none"> • Yazının bulunmasıyla başlar, Kavimler Göçü ile sona erer.
b) Maden Devri <ol style="list-style-type: none"> 1. Bakır Devri (Kalkolitik) 2. Tunç Devri 3. Demir Devri 	b) Orta Çağ (375 - 1453) <ul style="list-style-type: none"> • Kavimler Göçü ile başlar, İstanbul'un fethi ile sona erer.
	c) Yeni Çağ (1453 - 1789) <ul style="list-style-type: none"> • İstanbul'un fethi ile başlar, Fransız İhtilali ile sona erer.
	d) Yakın Çağ (1789 -) <ul style="list-style-type: none"> • Fransız İhtilali ile başlar ve günümüzde de devam eder.

UYARI

Tarihî devirlerin bu şekilde dönemlendirilmesi hem göreceli hem de Avrupa tarihi merkezlidir ve Türk tarihiyle de örtüşmemektedir. Oysa Türk tarihi; Avrupa milletlerinin tarihi gibi sınırları belirli bir coğrafyada değil, aynı zaman dilimi içerisinde değişik coğrafyalarda meydana gelmiştir.

MÖ 10.000

MÖ 8.000

MÖ 5.500

Eski (Yontma) Taş Devri (Paleolitik)

- Temel geçim kaynağı avcılık ve toplayıcılıktır (Tüketici toplum).
 - Yaşam mağaralarda ve ağaç kovuklarında sürmektedir.
 - İnsanlar göçebe yaşamaktadır.
 - Savunma ve avlanma amaçlı taştan ve kemikten kesici aletler yapılmıştır.
 - Tekerlek icat edilmiştir.
 - Mağara duvarlarına resimler yapılmıştır (İlk sanatsal faaliyet).
 - Dönemin büyük bir bölümü buzullar altında geçmiştir.
- Anadolu'daki önemli merkezleri:** Antalya çevresindeki Karain, Beldibi ve Belbaşı; İstanbul'daki Yarımburgaz mağaralarıdır.

✓ Yarımburgaz Mağarası, Türkiye'deki bilinen en eski yerleşim yeridir.

Orta Taş Devri (Mezolitik)

- İnsanların avcılık ve toplayıcılıktan üreticiliğe geçiş dönemidir.
 - Buzullar erimeye başlamış, dönemin sonlarına doğru ateş denetimi altına alınmıştır.
 - Dönemin en özgün buluntuları çakmak taşından yapılmış, mikrolit adı verilen ve gündelik yaşamda kullanılmaya yönelik küçük araç gereçlerdir.
- Anadolu'daki önemli merkezleri:** Göller Bölgesi'nde Baradiz, Ankara Macunçay ve Samsun Tekkeköy'dür.

Yeni (Cıvalı) Taş Devri (Neolitik)

- Havalarda ısınmasıyla akarsu ve göl kenarlarında yerleşim başlamıştır.
 - Yerleşik yaşamla beraber tarım başlamıştır.
 - İlk köyler kurulmuştur.
 - Hayvanlar evcilleştirmeye başlanmıştır.
 - Yerleşik yaşama bağlı olarak özel mülkiyet anlayışı doğmuştur.
 - Üretim artışı sonucu değiş-tokuş (takas) yoluyla ticaret başlamıştır.
 - İş gücüne duyulan ihtiyaç köleliği ortaya çıkarmıştır.
 - Bitki liflerinden ilk elbiseler yapılmıştır.
 - Kilden kap kacak yapımı seramikçiliği ortaya çıkarmıştır.
 - Bu dönemle ilgili başlıca buluntular; menhir ve dolmen adı verilen mezarlardır.
- Anadolu'daki önemli merkezleri:** Diyarbakır Çayönü, Konya Çatalhöyük ve Şanlıurfa Göbeklitepe'dir.

✓ Çayönü; Türkiye ve Güneydoğu Avrupa'da tarımsal üretimle ilgili en eski yerleşim yeridir. Çatalhöyük; insanlık tarihinin ilk şehir yerleşmesidir.

Bakır Devri (Kalkolitik)

- İnsanların ilk keşfettikleri ve kullandıkları maden bakırdır (Doğada bol bulunduğu ve kolay işlendiği için).
 - Bakırdan silahlar ve gündelik kullanıma yönelik kap kacak yapılmıştır.
 - Madenin insan yaşamına girmesiyle tarımda bereketi simgeleyen madeni heykelticiler yapılmaya başlanmıştır.
- Anadolu'daki önemli merkezleri:** Çorum Alacahöyük, Denizli Beycesultan, Çanakkale Truva ve Samsun İkiztepe'dir.

Tunç Devri

- Bakır ve kalayın karışımı sonucu daha dayanıklı tunç elde edilmiştir.
 - Şehir devletleri kurulmuştur.
 - Şehirlerin etrafı kale ve surlarla çevrilmiştir.
 - Saban, çömlekçi çarkı ve dokuma tezgahı kullanılmaya başlanmıştır.
 - Asurlu tüccarlar tarafından Anadolu'ya yazı getirilmiş; böylelikle Anadolu'da tarihi devirlere geçilmiştir.
- ✓ Anadolu'da ilk yazılı belgeler, Kayseri Kültepe'de bulunmuştur.

NOT

Tarih Öncesi Devirlerde temelleri atılan insanlık tarihinin, gerçek inşacıları Antik Medeniyetlerdir (İlk Çağ Uygarlıkları). Bu medeniyetlerin birikimini Orta Çağ'da Müslüman bilim insanları yeni bir ruhla geliştireceklerdir. Akıl ve dinin oluşturduğu bu birikim, Haçlı Seferlerinden sonra Avrupa'ya taşınacaktır. Bu birikimin Avrupa'ya taşınmasında Endülüs Emevileri de önemli bir rol üstlenecektir.

İLK DÖNEMLERİ

İLK DÖNEMLERİ

ORTA ÇAĞ

MODERN DÜNYA

TARİHİ DEVİRLER

MÖ 3:200

0

375

1453

1789

Yazının
bulunmasıHz. İsa'nın
doğumuKavimler
Göçü

İstanbul'un Fethi

Fransız Devrimi

Demir Devri

İlk Çağ

Orta Çağ

Yeni Çağ

Yakın Çağ

- Demirin kullanılmasıyla daha dayanıklı aletler ve silahlar yapılmıştır.
- Dönemin sonlarına doğru yazı bulunmuştur.

Anadolu'daki önemli merkezleri: Burdur Hacılar, Yozgat Alishar, Çorum Alacahöyük ve Çanakkale Truva'dır.

- ✓ Her toplumun yazıyı kullanması aynı döneme rastlamamıştır. Yazıyı kullanmaya başlayan toplumlar İlk Çağ'a girerken yazıyı kullanmayanlar Tarih Öncesi dönemi yaşamaya devam etmiştir.

- Şehir devletlerinin yanında merkezi krallıklar ortaya çıkmıştır.
- İmparatorluklar kurulmaya başlanmıştır.

✓ **Çağın büyük bir bölümüne damgasını vuran Roma İmparatorluğu'dur.**

- Koloni ticareti (kolonizasyon faaliyetleri) yaygınlaşmıştır.
- İpek Yolu, Baharat Yolu ve Kral Yolu önemli ticaret yolları olarak ortaya çıkmıştır.
- Tek tanrılı dinler (Musevilik, Hristiyanlık) ortaya çıkmıştır.

- Avrupa'da derebeylik (feodalite) rejimi ve skolastik düşünce güçlenmiştir.
- Sınıflı toplum yapısı (kölelik) yaygınlaşmıştır.
- İslamiyet doğmuştur.
- Haçlı Seferleri düzenlenmiştir.
- Koloni ticareti gelişmiştir.
- İngiltere'de 1215'te Magna Carta ilan edilerek kralın yetkileri sınırlandırılmıştır.

- Derebeylikler yıkılmış, merkezi krallıklar güçlenmiştir.
- Coğrafi Keşifler sonucu yeni ticaret yolları bulunmuştur.
- Rönesans ve Reform hareketleri sonucunda skolastik düşünce yıkılmış, "Aydınlanma Çağı" başlamıştır.
- Sömürge imparatorlukları kurulmuştur.

- Fransız Devrimi sonrası milliyetçilik, eşitlik ve demokrasi düşünceleri yaygınlaşmıştır.
- İmparatorluklar dağılmaya, ulus devletler çoğalmaya başlamıştır.
- Sanayi Devrimi sonrası sömürge rekabeti artmıştır.
- 1830 - 1848 Devrimleri sonrası liberal demokrasiler ve sendikalar güçlenmiştir.
- ABD kurulmuştur.
- Alman ve İtalyan siyasi birlikleri tamamlanmıştır.
- I. ve II. Dünya Savaşları çıkmıştır.

NOT

İlk ve Orta Çağların değerleri ve felsefesi Batı toplumlarında 17. yüzyıldan itibaren önemini yitirmeye başlamıştır. 19. yüzyıldan itibaren ise pozitivistimin etkisiyle yerini modernizme bırakmıştır. Doğu toplumlarında ise bu durum daha farklıdır. Doğu toplumlarında Eski Çağların birikimi, varlığını bazı alanlarda uzun yıllar korumayı başarmıştır. Örneğin Eski Çağlarda gelişen Çin tıbbi ve akupunktur tedavisi, masajla tedavi, yoga terapileri, hacamat yöntemi bugün bile varlığını korumaktadır.

NOT

Eski Çağların genelinde bilim, kültür ve sanatın şekillenmesinde dini inançlar büyük rol oynamıştır. Bu durum en çok mimari ve heykel sanatında kendini göstermiştir. Yaratan ve/veya tanrılar adına düzenlenen etkinlikler (Yunanlıların Tanrıları adına düzenledikleri olimpiyatlar, Cahiliye Dönemi Araplarının putlar için düzenledikleri etkinlikler vb.) kültürel etkileşimi artırmıştır. Avrupa'da yaşanan Akıl ve Aydınlanma Çağı ile beraber dinin bilim, kültür ve sanat alanındaki rolü azalmıştır. Bu azalma modern dönemde daha da belirgin hale gelmiştir.

ROMA UYGARLIĞI (MÖ 753 - MS 395)

Başkenti: Roma
Yönetim Şekli: Krallık → Cumhuriyet → İmparatorluk
Dini İnanç: Çok tanrılı → Hristiyanlık
Önemli Eserleri: Ayasofya, Aspendos Tiyatrosu, Bozdoğan Kemer, Augustus Tapınağı
Uyarlığa katkısı: Modern hukuk (12 Levha Kanunu), Latin alfabesi, Miladi Takvim, mimari, cumhuriyet
Ekonomisi: Tarım, ticaret, savaş gelirleri

HELLEN UYGARLIĞI (MÖ 359 - MÖ 323)

Başkenti: Makedonya
Yönetim Şekli: Monarşi
Dini İnanç: Çok tanrılı
Önemli Eserleri: Rodos Heykeli, İskenderiye Feneri, Zeus Tapınağı, Apollo Tapınağı
Uyarlığa katkısı: Doğu-Batı uygarlığının kaynaşması, ilk parşömen kağıdı
Ekonomisi: Tarım, ticaret

EGE UYGARLIĞI

GİRİT (MÖ 3500 - MÖ 1200)	MİKEN (AKA) (MÖ 2000 - MÖ 1200)
Başkenti: Knossos Yönetim Şekli: Yarı demokrasi Dini İnanç: Çok tanrılı Önemli eserleri: Knossos Sarayı Ekonomisi: Deniz ticareti, balıkçılık, tarım	Başkenti: Miken Yönetim Şekli: Yarı demokrasi Dini İnanç: Çok tanrılı Önemli eserleri: Miken Şatosu Ekonomisi: Deniz ticareti, balıkçılık, tarım

ESKİ YUNAN UYGARLIĞI (MÖ 1200 - MÖ 337)

Başkenti: Şehir devletleri şeklinde örgütlendiklerinden her şehir bağımsız bir yönetim birimidir.
Yönetim Şekli: Yarı demokrasi
Dini İnanç: Çok tanrılı
Önemli Eserleri: Athena Tapınağı, Zeus Heykeli
Uyarlığa katkısı: Heykelticilik, mimari, felsefe, olimpiyattar, demokratik yönetim anlayışı ile Solon, Dragon ve Klistenes kanunları
Ekonomisi: Deniz ticareti, tarım, balıkçılık, kolonicilik

DOĞU AKDENİZ UYGARLIĞI

FENİKE (MÖ 1000 - MÖ 520)	İBRANİ (MÖ 1000 - MS 70)
Başkenti: Şehir devletleri şeklinde örgütlendiklerinden her şehir bağımsız bir yönetim birimidir. Yönetim Şekli: Monarşi Önemli Eserleri: Ahşap ve cam işlemeciliği Dini İnanç: Çok tanrılı Uyarlığa katkısı: Alfabe ve cam işlemeciliği Ekonomisi: Deniz ticareti (Kolonıcılık)	Başkenti: Kudüs Yönetim Şekli: Monarşi Önemli Eserleri: Süleyman Mabedi Dini İnanç: Musevilik Uyarlığa katkısı: Mescid-i Aksa, Hz. Süleyman Mabedi Ekonomisi: Ticaret

ANADOLU UYGARLIKLARI

HİTİTLER (MÖ 1700 - MÖ 700)
Başkenti: Hattuşaş (Boğazköy)
Yönetim Şekli: Meşrutî Monarşi
Dini İnanç: Çok tanrılı (Politeizm)
Önemli Eserleri: İvriz ve Yazılıkaya kabartmaları
Uyarlığa katkısı: İlk medeni hukuk, ilk yazılı antlaşma (Kadeş), İlk tarafsız tarih yazıcılığı (Anallar)
Ekonomisi: Tarım, hayvancılık

FRİGLER (MÖ 800 - MÖ 676)
Başkenti: Gordiyon
Yönetim Şekli: Monarşi
Dini İnanç: Çok tanrılı (En önemli tanrıları, bereket tanrıçası Kibe'el'dir.)
Önemli Eserleri: Midas'ın Mezarı
Uyarlığa katkısı: Halı, kilim dokumacılığı (Tapates), Fabl (hayvan hikayeleri), Fibula (Çatal iğne)
Ekonomisi: Tarım, dokumacılık, hayvancılık

LİDYALILAR (MÖ 687 - MÖ 546)
Başkenti: Sard
Yönetim Şekli: Monarşi
Dini İnanç: Çok tanrılı
Önemli Eserleri: Sard Harabeleri
Uyarlığa katkısı: İlk para, Kral Yolu
Ekonomisi: Ticaret

URARTULULAR (MÖ 900 - MÖ 600)
Başkenti: Tuşpa (Van)
Yönetim Şekli: Monarşi
Dini İnanç: Çok tanrılı
Önemli Eserleri: Van Kalesi, su kanalları
Uyarlığa katkısı: Taş işlemeciliği
Ekonomisi: Madencilik, Tarım

İYONYALILAR (MÖ XII. Yüzyıl - MÖ VII. Yüzyıl)
Başkenti: Şehir devletleri şeklinde örgütlendiklerinden, her şehir bağımsız bir yönetim birimidir. Önemli şehirleri Efes, Milet, Halikarnas ve İzmir'dir.
Yönetim Şekli: Yarı demokrasi
Dini İnanç: Çok tanrılı
Önemli Sanat Eserleri: Artemis Tapınağı
Uyarlığa katkısı: Bilim ve sanat alanında özgür düşüncenin gelişmesi, mimari (Iyon nizamı)
Ekonomisi: Deniz ticareti (kolonicilik)

İLK ÇAĞ

MEZOPOTAMYA

Sümerler (MÖ 4000 - MÖ 2350)

Başkenti: Şehir devletleri şeklinde örgütlendiklerinden her şehir bağımsız bir yönetim birimidir.
Yönetim Şekli: Teokratik-Monarşi (Rahip - Kral)
Dini İnanç: Çok tanrılı (Ahiret inancı yok)
Önemli Eserleri: Zigguratlar
Uyarlığa Katkısı: Çivi yazısı, Urganakana Kanunları, Ay esaslı takvim, matematik
Ekonomisi: Tarım

Akadlar (MÖ 3800 - MÖ 2100)

Başkenti: Agade
Yönetim Şekli: Monarşi
Dini İnanç: Çok tanrılı (Ahiret inancı yok)
Uyarlığa Katkısı: Askerlik (ilk düzenli ordu) ve yönetim (ilk imparatorluk)
Ekonomisi: Hayvancılık, savaş gelirleri

UYGARLIKLARI (MÖ 3200 - MS 375)

MISIR UYGARLIĞI
(MÖ 3000 - MÖ 525)

Başkenti: Kral Menes dönemine kadar Nom adı verilen şehir devletleri şeklinde örgütlenmişlerdir.

Yönetim Şekli: Kral Menes'ten sonra Teokratik-Monarşi (Tanrı - kral=Firavun)

Dini İnanç: Çok tanrılı

Önemli Eserleri: Piramitler, labirentler, sfenksler

Uygariğa katkısı: Resim yazısı (Hiyeroglif), papirüs, mummyacılık, Güneş takvimi, mimari, tıp, eczacılık, ilk yazılı antlaşma (Kadeş)

Ekonomisi: Tarım

İRAN UYGARLIĞI

PERSLER (MÖ 550 - MÖ 330)	MEDLER (MÖ 858 - MÖ 549)
Başkenti: Persapolis	Başkenti: Ekbatana
Yönetim Şekli: Monarşi	Yönetim Şekli: Monarşi
Dini İnanç: Mecusilik	Dini İnanç: Zerdüştlük
Uygariğa katkısı: İlk satraplık (eyalet), ilk posta teşkilatı, ilk istihbarat örgütü, Kral Yolu	Ekonomisi: Tarım
Ekonomisi: Tarım, savaş gelirleri	

ORTA ASYA TÜRK UYGARLIĞI

Başkenti: Ötüken

Yönetim Şekli: Monarşi (Boylar federasyonu)

Dini İnanç: Göktanrı, Şamanizm

Önemli Eserleri: Alper Tunga, Şu, Bozkurt, Ergenekon destanları; Orhun ve Yenisey yazıtları

Uygariğa katkısı: Askerlik (Onluk sistem)

Ekonomisi: Hayvancılık, savaş gelirleri.

HİNT UYGARLIĞI

Yönetim Şekli: Monarşi

Dini İnanç: Hinduizm, Brahmanizm

Önemli Eserleri: Tapınak ve Saraylar

Uygariğa katkısı: Tarımsal üretim

Ekonomisi: Tarım

ÇİN UYGARLIĞI

Başkenti: Pekin

Yönetim Şekli: Monarşi

Dini İnanç: Taoizm, Konfüçyüsizm, Budizm

Önemli Eserleri: Çin Seddi, tapınaklar

Uygariğa katkısı: Kağıt, matbaa, barut, pusula, seramik yapımı, ipek üretimi, İpek Yolu

Ekonomisi: Tarım, ticaret

UYGARLIKLARI

Elamlar (MÖ 3000 - MÖ 640)

Başkenti: Sus

Yönetim Şekli: Monarşi

Dini İnanç: Çok tanrılı (Ahiret inancı yok)

Ekonomisi: Madencilik, hayvancılık

Babiller (MÖ 2100 - MÖ 539)

Başkenti: Babil

Yönetim Şekli: Monarşi

Dini İnanç: Çok tanrılı (Ahiret inancı yok)

Önemli Eserleri: Babil Kulesi, Babil'in Asma Bahçeleri

Uygariğa Katkısı: Hammurabi Kanunları, mimari

Ekonomisi: Tarım

Asurlar (MÖ 2000 - MÖ 609)

Başkenti: Ninova, Asur

Yönetim Şekli: Monarşi

Dini İnanç: Çok tanrılı (Ahiret inancı yok)

Önemli Eserleri: Ninova Kütüphanesi, Nemrut Tapınağı'ndaki aslan heykelleri, Karum (Ticaret merkezi)

Uygariğa Katkısı: Kütüphanecilik, kara ticareti

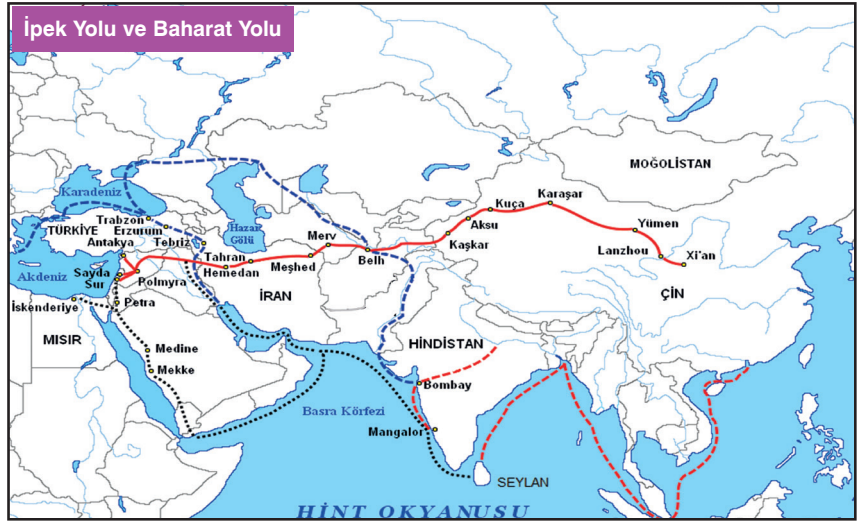
Ekonomisi: Ticaret

İLK ÇAĞ UYGARLIKLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ

TOPLUM	<ul style="list-style-type: none"> - Nüfus, yaşam koşullarının uygun olduğu yerlerde yoğunlaşmıştır. Bu yerlerin genel özellikleri şunlardır: İklimi ılıman, tatlı su kaynakları bol, tarım ve hayvancılığa uygun, ticaret ve göç yolları üzerinde olan yerlerdir. - Sınıflı toplum yapısı yaygındır. Toplum genellikle soylular, din adamları, tüccarlar ve sanatkarlar, köylüler ve köleler olmak üzere sınıflara ayrılmıştır. - Tarım ve ticaretle uğraşanlar yerleşik bir yaşam sürerken, hayvancılıkla uğraşanlar genellikle göçebe bir yaşam sürmüşlerdir.
YÖNETİM	<ul style="list-style-type: none"> - Monarşik (krallık) yönetim şekli yaygındır. - Bazı toplumlarda (Mısır) krallar Tanrı olarak kabul edilmiş (Tanrı - kral anlayışı); bazı toplumlarda (Sümerler) ise din adamı olarak kabul edilmiştir (Rahip - kral anlayışı). Bu durum, laik bir anlayışın bulunmadığını, dolayısıyla teokratik bir yönetim şeklinin uygulandığını gösterir. - Şehir devletleri (site / polis / nom) yaygın bir örgütlenme şekliydi. Çağın sonlarına doğru imparatorluklar kurulmaya başlamıştır. - Bazı toplumlarda (Hititler) kadınlar da yönetimde söz sahibiydi. Hititlerde "Tavananna" adı verilen kraliçelerin dini törenlere başkanlık yapması, kral savaşa gittiğinde ülkeyi yönetmesi buna kanıttır. - Roma, Yunan ve İyon uygarlıklarında demokrasi anlayışı gelişmiştir. Bu uygarlıklarda ilkel anlamda cumhuriyet yönetimi görülmüştür. - Bazı toplumların (Hititler, Persler) feodal beylikleri ortadan kaldırarak yerlerine merkezden valiler atamaları, merkezi yönetimi güçlendirme amacına yöneliktir. Bir devletin, merkezden vali ve yöneticiler atayarak ülkeyi yönetmesi, merkeziyetçi anlayışın güçlü olduğunu kanıtlar.
ORDU	<ul style="list-style-type: none"> - Ordular genellikle yaya ve atlı askerlerden oluşmuştur. - Bazı toplumlar (Lidyalılar) savunmalarını tamamen paralı askerler vasıtasıyla yaparken, bazı toplumlar (Türkler) ordularında paralı askerlere yer vermemişlerdir. - Toplumlar, savunma sorunlarını ordular yanında, surlar yaparak gidermeye çalışmışlardır (En önemli örnek Çin Seddi'dir). - İlk düzenli orduyu Akadlar kurarken, onluk sisteme dayalı ordu sistemini Hunlar oluşturmuşlardır.
HUKUK	<ul style="list-style-type: none"> - Sosyal sınıf çatışmaları sonucu hukuk kuralları ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda doğan Roma yasaları (12 Levha Kanunları) bugünkü Avrupa hukukunun temelini oluşturmuştur. - Bazı toplumlarda (Mısır), kralın sözleri Tanrı buyruğu kabul edilmiş ve yasa olarak uygulanmıştır. Bu tür toplumlarla göçebe yaşam süren toplumlarda (Türkler ve Moğollar) yazılı bir hukuk sistemi oluşmamıştır. - Bazı toplumlarda (Babiller) sert hukuk kuralları (Hammurabi Kanunları) uygulanırken bazı toplumlarda (Hititler) ise daha insancıl hukuk kuralları uygulanmıştır. Hititlerde medeni kanun ve ceza kanunu büyük gelişme göstermiştir.
DİN	<ul style="list-style-type: none"> - Genellikle çok tanrılı (politeizm) dinler görülmüştür. Bu dinlerin bir kısmında ahiret inancı varken bir kısmında yoktur. Ölümlerin mezara eşyalarıyla gömülmesi ve mumyalanması ahiret inancına kanıt gösterilebilir. - İbranilerle beraber tek tanrılı (monoteizm) dinler ortaya çıkmış (Musevilik), Romalılar döneminde ise yaygınlaşmıştır (Hristiyanlık).
BİLİM - KÜLTÜR - SANAT	<ul style="list-style-type: none"> - İhtiyaçlar, toplumları bilimsel çalışmalara yönlendirmiştir. Örneğin, Mısırlılar vergilerin hesaplanması için matematiği, Nil'in taşma zamanını belirlemek için astronomiyi (takvimi), sel nedeniyle bozulan arazi sınırlarını ölçmek için geometriyi, mumya yapabilmek için tıbbi ve eczacılığı geliştirmişlerdir. - Sümerler, tapınaklara (zigurat) teslim edilen ürünleri kaydetme ihtiyacından dolayı ilk kez yazıyı (çivi yazısı) kullanmışlar; böylelikle tarihi çağları başlatmışlardır (MÖ. 3500). Yazı her yerde aynı anda kullanılmadığı için toplumların tarihi çağlara geçmeleri farklı zamanlarda gerçekleşmiştir. Örneğin, Mısır, MÖ. 3000 - MÖ. 2000'li yıllarda yazıyla tanışmış (Hiyeroglif / Resim yazısı) ve tarihi çağlara geçmiştir. - Alfabeyle ilk kez Fenikeliler kullanmıştır. Bu alfabe daha sonra Anadolu'da Frigler, Lidyalılar, İyonlar tarafından kullanılmış; İyonlar, Yunanlılar ve Romalılar tarafından geliştirilerek günümüze kadar ulaşmıştır. Bu durum, günümüz uygarlığının oluşmasında toplumlar arası kültür alışverişinin önemli bir rol oynadığını gösterir (Toplumlar arası kültür alışverişi üç yolla gerçekleşir: Savaşlar, göçler ve ticaret) - Tanrıların gökyüzünde olduğu inancı ve gök cisimlerinin kutsal sayılması insanları gökyüzünü incelemeye yöneltmiş; bu da astronomi bilimini geliştirmiştir. Astronomi biliminin gelişmesi sonucunda Sümerler tarafından Ay esaslı takvim, Mısırlılar tarafından ise Güneş esaslı takvim oluşturulmuştur. Bu takvimler geliştirilerek günümüze kadar gelmiştir. - İyonya'da, Hipokrat, Herodot, Homeros, Pisagor ve Tales gibi önemli bilim adamları yetişmiştir. İyonya'nın sahip olduğu zenginlik ve hür düşünce ortamı bilimin gelişmesine ortam hazırlamıştır. (Bilim ve uygarlığın gelişmesinde ihtiyaçlar kadar ekonomik zenginlik ve özgür düşünce ortamı da etkilidir.) - Çinliler tarafından bulunan matbaa, barut, pusula gibi teknik buluşlar, Türkler tarafından öğrenilmiş; Talas Savaşı'ndan sonra ise Müslümanlar tarafından geliştirilmiştir. Bu buluşlar, Haçlı Seferleri sonucu Avrupalılar tarafından öğrenilmiştir. - Savunma ihtiyacından dolayı askeri mimari (sur, kale), dini ihtiyaçlardan dolayı tapınak ve mezar mimarisini (piramitler ve labirentler) geliştirmiştir. Mimarinin gelişmesi geometri bilgisinin daha da artmasına sebep olmuştur.
EKONOMİ	<ul style="list-style-type: none"> - Üretimin artması ve çeşitlenmesi sonucu ticaret gelişmiştir. Takas (değiş - tokuş) yoluyla yapılan ticaret, uluslararası bir nitelik kazanınca, ticarete para kullanma ihtiyacı doğmuş ve bu ihtiyacın sonucunda Lidyalılar tarafından ilk kez para kullanılmaya başlanmıştır. Paranın kullanılması ticareti kolaylaştırmış ve uluslararası ticareti geliştirmiştir. - Bazı topluluklar (Yunanlılar, Asurlular) uluslararası ticaret yaparak zenginleşmişler, kendi toprakları dışında ticari üsler (koloniler) kurmuşlardır. Bu durum ticaret kadar kültür alışverişini de geliştirmiştir (Kolonizasyon faaliyetleri). - Uluslararası ticaretin gelişmesi sonucu önemli ticaret yolları ortaya çıkmıştır. Bu yolların önemlileri şunlardır. Lidya'nın başkenti Sard'i Pers'in başkenti Persapolis'e bağlayan Kral Yolu; Çin'i Orta Asya üzerinden Anadolu'ya bağlayan İpek Yolu; Hindistan'ı Mısır'a bağlayan Baharat Yolu ve Sibiry'a'dan geçen Kürk Yolu'dur.

İLK ÇAĞ UYGARLIKLARINA AİT ÖNEMLİ GELİŞMELER

İlk çivi yazısını bulan topluluk	SÜMERLER
İlk resim yazısını bulan topluluk	MISIRLILAR
İlk alfabeyi bulan topluluk	FENİKELİLER
İlk Ay esaslı takvimi bulan topluluk	SÜMERLER
İlk Güneş esaslı takvimi bulan topluluk	MISIRLILAR
İlk imparatorluğu kuran topluluk	AKADLAR
İlk demokrasi uygulamalarını başlatan topluluk	YUNANLILAR
İlk düzenli orduyu kuran topluluk	AKADLAR
İlk onluk sistemi uygulayan topluluk	HUNLAR
İlk yazılı hukuk kurallarını oluşturan topluluk	SÜMERLER
İlk medeni hukuk kurallarını oluşturan topluluk	HİTİTLER
İlk yazılı antlaşmayı yapan topluluk	HİTİTLER MISIRLILAR
İlk tarafsız tarih yazıcılığını başlatan topluluk	HİTİTLER
İlk parayı bulan topluluk	LİDYALILAR
İlk olimpiyatları başlatan topluluk	YUNANLILAR
İlk tek tanrılı dine inanan devlet	İBRANİLER
İlk mürekkep, kağıt, barut, pusula ve matbaayı kullanan topluluk	ÇİNLİLER
İlk kütüphaneyi kuran topluluk	ASURLULAR

ORTA ÇAĞ'IN ÖNEMLİ SİYASİ OLAYLARI

AVRUPA

- ✓ Kavimler Göçü ile Roma İmparatorluğu yıkılış sürecine girdi.
- ✓ Barbar topluluklar ile Vikingler Avrupa'ya yerleşti.
- ✓ Avrupa'da feodalite güçlendi.
- ✓ Avrupa'da ruhban sınıfının/skolastik düşüncenin etkinlik alanı genişledi.
- ✓ Avrupa'da yeni devletler kuruldu.
- ✓ Avrupa'da farklı etnik grupların kaynaşması sonrası yeni milletler ortaya çıktı.
- ✓ Güney Avrupa'da (İspanya) İslamiyet yayıldı.
- ✓ İngiltere'de Magna Carta yapıldı ve parlamenter monarşi yerleşti.
- ✓ Avrupa'da veba salgını yayıldı.
- ✓ Yüzyıl Savaşları yapıldı.

ÖN ASYA

- ✓ İslamiyet doğdu.
- ✓ İslam Devleti'nin sınırları genişledi.
- ✓ İran (Sasani Devleti), İslam Devleti'nin egemenliğine girdi.
- ✓ Kuzey Afrika, İslam Devleti'nin egemenliğine girdi.
- ✓ İspanya, İslam Devleti'nin egemenliğine girdi.
- ✓ Türkler, İslamiyet'i kabul etti.
- ✓ Gazneliler, İslamiyet'i Hindistan'a yaydı.
- ✓ Bizans topraklarının büyük bölümü Türkler tarafından fethedildi ve Selçuklular İslamiyet'i Anadolu'ya yaydı.
- ✓ Haçlı Seferleri başladı.
- ✓ Osmanlı Devleti kuruldu.

ORTA ASYA

- ✓ Akhun, Göktürk ve Uygur Hakanlıkları kuruldu.
- ✓ Moğol Devleti kuruldu ve Moğol saldırıları başladı.
- ✓ Orta Asya ve Ön Asya Moğol istilasına uğradı.
- ✓ Moğol Devleti parçalandı.

UZAK DOĞU

- ✓ Çin ve Hint uygarlıkları varlığını sürdürdü.

AMERİKA

- ✓ Maya, İnka ve Aztekler gelişmiş bir uygarlık kurdu.

ORTA ÇAĞ'IN ÖNEMLİ DEVLETLERİ

AVRUPA

A. KAVİMLER GÖÇÜ'NDEN SONRA AVRUPA

1. Fransa ve İspanya'da Vizigot Krallığı (419-715)
2. İtalya'da Ostrogot Krallığı (493-553)
3. Kuzey Afrika'da Vandal Krallığı (429-533)
4. Fransa'da Burgond Krallığı (443-534)
5. Büyük Britanya'da Anglosakson Krallıkları
6. İtalya'da Lombard Krallığı (568-774)

B. FRANK KRALLIĞI

C. KUTSAL ROMA GERMEN İMPARATORLUĞU (962-1806)

D. İTALYAN ŞEHİR DEVLETLERİ

1. Venedik Deniz İmparatorluğu (697-1797)
2. Ceneviz Cumhuriyeti (1005-1797)

E. RUS-KİEV PRENSLİĞİ (1242-1502)

ÖN ASYA ve AFRİKA

A. İSLAM DEVLETİ

1. Hz. Muhammed Dönemi (610-632)
2. Dört Halife Dönemi (632-661)
3. Emeviler Dönemi (661-750)
4. Abbasiler Dönemi (750-1258)

B. İSLAMİ FETİHLERDEN ÖNCE VE SONRA İRAN

1. Sassaniler Dönemi (224-651)
2. Büveyhiler Dönemi (945-1055)
3. Gazneliler Dönemi (962-1187)
4. Büyük Selçuklular Dönemi (1040-1157)
5. İlhanlılar Dönemi (1040-1157)

ORTA ASYA

1. Akhun Devleti (420-567)
2. Avar Devleti (562-805)
3. Göktürk Devleti (552-744)
4. Uygur Devleti (744-840)
5. Moğol Devleti (1196-1227)
6. Timur Devleti (1369-1507)

UZAK DOĞU

1. Çin Hanedanlıkları
2. Hint Racalıkları

ANADOLU

1. Bizans İmparatorluğu (330-1453)
2. Trabzon Rum İmparatorluğu (1204-1461)
3. Selçuklu Beylikleri ve Türkiye Selçuklu Devleti (1078-1308)

AMERİKA

1. Maya Uygarlığı
2. Aztek Uygarlığı
3. İnka Uygarlığı

ORTA ÇAĞ'DA AVRUPA

BAŞLANGICI

KAVİMLER GÖÇÜ (375)

Büyük Hun İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından Çin egemenliğine girmek istemeyen Hunların, Doğu ve Orta Avrupa'ya doğru ilerlemesi sonucu başlamıştır. Hunların bu hareketiyle, onların önlerinde tutunamayan barbar kavimler de batıya göç etmek zorunda kalmıştır. Kavimlerin yıllarca süren bu yer değiştirmesine Kavimler Göçü denir. Kavimler Göçü'nün Avrupa'da yarattığı baskı ve karmaşaya dayanamayan Roma İmparatorluğu önce Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılmış; Batı Roma 476'da yıkılırken Doğu Roma 1453'e kadar varlığını sürdürmüştür.

BİTİŞİ

İSTANBUL'UN FETHİ (1453)

– İstanbul'un fethi ile Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) yıkılmıştır.

ASİLLER

RAHİPLER

BURJUVALAR

KÖYLÜLER

ÖNEMLİ SİYASİ OLAYLARI

1. HAÇLI SEFERLERİ (1096 - 1270)

- Orta Çağ'da Avrupalıların Orta Doğu'ya yönelik başlattıkları ve yaklaşık iki yüzyıl süren Müslüman - Hristiyan savaşları serisidir.
- Papa'nın liderliğinde Hristiyanlar örgütlenerek Müslümanların üzerine sezik sefer düzenlemişlerdir.
- Bu seferlerin amacı Müslümanların zenginliklerini ele geçirmek ve kutsal Kudüs şehrini Müslümanlardan geri almaktır.

Orta Çağ'da Avrupalılar, İslam dünyasına toplam 8 sefer düzenlediler.

1. Haçlı Seferi, Haçlıların amaçlarına ulaştıkları tek seferdir.
4. Haçlı Seferi, amacından saptı. Katolikler İstanbul'u yağmaladılar. Bu durum, Katolik - Ortodoks çatışmasını artırdı.

2. MAGNA CARTA (BÜYÜK ŞART) (1215)

- İngiltere'de Kral Yurtsuz John ve soylular arasında yapılan bir sözleşmedir.
- Kral ve soyluların karşılıklı haklarını saptayan bir anayasa niteliğindedir.
- Bu sözleşmeyle Avrupa'da ilk kez kralın yetkileri sınırlandırılmıştır.
- Magna Carta, Orta Çağ'da demokrasi alanındaki en önemli gelişmedir.

3. YÜZ YIL SAVAŞLARI (1337 - 1453)

- İngiltere ve Fransa arasında aralıklarla yüz yıl süren savaşlardır.
- İngilizlerin, Fransa'nın yönetiminde hak iddia etmesi nedeniyle çıkan veraset savaşlarıdır.
- İngilizlerin Fransa'yı işgali ile başlayan bu savaşlar, Fransa'nın ülkelerini işgallerden kurtarması ile sona ermiştir.
- Avrupa'da yaşanan bu savaşlar, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki ilerleyişini kolaylaştırmıştır.
- Fransa'da savaşlar sırasında derebeylerin çoğu öldüğü için mutlak krallık güçlenmiştir.
- İngiltere'de York ve Lanchester sülaleleri arasında Çifte Gül Savaşları (1455 - 1485) çıkmıştır.

! Veraset savaşları niteliği taşıyan Yüzyıl ve Çifte Gül savaşları Avrupa'da feodaliteyi zayıflatmış, mutlak krallıkları güçlendirilmiştir.

EGEMEN DÜŞÜNÇESİ

SKOLASTİZM (Dogmatik Düşünce)

Katolik Kilisesi'nin baskısından doğan, baskıcı ve karanlık düşüncedir. Bu düşünceye göre doğa ve doğa olayları yalnızca İncil ile açıklanabilirdi ve başka hiçbir bilgiye ihtiyaç yoktu.

EGEMEN GÜÇLERİ

1. FEODALİTE (Derebeylik)

Orta Çağ Avrupası'nda toprağa dayalı ekonomik ve sosyal düzenin olduğu, vassal (korunan) ve süzeren (koruyan) ilişkisinin yaşandığı, eşitsizliğe dayalı siyasi, sosyal ve ekonomik düzendir.

2. KİLİSE

Orta Çağ Avrupası'nın siyasi bölünmüşlüğü ve eşitsizliğe dayalı sosyal düzeni, başta papa olmak üzere din adamlarının (ruhban sınıfı) ve onların şahsında Katolik Kilisesi'nin halk üzerindeki etkisini artırmıştır.

AFOROZ

Dinden çıkarma

ENTERDİ

Bir ülkedeki dini faaliyetleri durdurma

ENGİZİSYON

Kiliseye karşı çıkanları cezalandırma

ENDÜLJANS

Günahların affı için çıkarılan ve parayla satılan belge

Konu

Anlatımı

İLK VE ORTA ÇAĞLARDA

İskitler [Sakalar]

(MÖ. VIII. Yüzyıl -
MÖ. II. Yüzyıl)

- Tarihi bilinen en eski Türk topluluğudur.
- Atlı göçebe bir topluluk olup at arabalarında yaşamışlardır.
- Kadın savaşçılarına "Amazon" denir. Ayrıca, bir dönem "Tomris" adlı bir kadın lider tarafından yönetilmişlerdir.
- Maden işlemeciliği alanındaki gelişmişliklerinden dolayı "Bozkırnın kuyumcuları" olarak anılırlar.
- En önemli hükümdarı Alp Er Tunga'dır.
- Uzun yıllar Medler ve Persler (İranlılar) ile savaşmışlardır. İranlı Şair Firdevsi'nin ünlü eseri "Şehname", Alp Er Tunga'nın Persler ve Medler ile yaptığı savaşları konu alır. Bu eserde Alp Er Tunga "Efresyap" adıyla anılır.
- "Alp Er Tunga" ve "Şu" destanları en önemli edebi eserleridir.

Hunlar

(MÖ. 220 -
MS. 216)

- Orta Asya'da devlet kuran ilk Türk topluluğudur. Orhun ve Selenga ırmakları ile Ötüken çevresinde geniş bir alana egemen olarak bu bölgede güçlü bir devlet kurmuşlardır.
- Başkentleri Ötüken'dir.
- **! Ötüken, Türklerin yeryüzünde ilk varolduğu ve oradan dünyaya yayıldığı yer olarak kabul edilen; bu yüzden pek çok Türk devletine başkentlik yapan kutsal şehirdir.**
- Bilinen ilk hükümdarı Teoman olup en güçlü dönemlerini Mete Han döneminde yaşamışlardır.
- Çinliler, Hun saldırılarından korunmak için Çin Seddi'ni yapmışlardır.
- Onluk sisteme dayalı ilk düzenli orduyu kurmuşlardır.
- Mete Han'dan sonra, Hohanyeh ve Çiçi kardeşler döneminde Çin entrikaları ve taht kavgaları yüzünden doğu-batı olmak üzere ikiye ayrılmışlardır. Bu dönemde siyasi güçlerini kaybeden Hunların büyük bölümü Çin egemenliğine girmiştir. Çin egemenliğine girmek istemeyen Kuzey Hunları, Balamir'in liderliğinde batıya doğru göç ederek Kavimler Göçü'nü başlatmışlardır.
- Oğuz Kağan Destanı en önemli edebi eserleridir.

Akhunlar [Eftalitler]

(420 - 567)

- Hunların Asya'da kalan bir kolu tarafından Afganistan bölgesinde kurulmuştur.
- Sasani Devleti'nde çıkan Mazdek isyanını bastırmışlardır.
- İpek Yolu mücadelesi nedeniyle oluşan Göktürk - Sasani ittifakına yenilerek yıkılmışlardır.

Göktürkler

[I. Kök Türkler]

(552 - 659)

- Türk adıyla devlet kuran ilk Türk topluluğudur.
- Bumin Kağan liderliğinde devlet kurmuşlar, en güçlü dönemlerini Mukan Kağan zamanında yaşamışlardır.
- Tapo Kağan'ın Budizm'i Türkler arasında yayma çalışmaları devlet adamları tarafından tepkiyle karşılanmıştır.
- Başkentleri Ötüken'dir.
- Orta Asya'da Türk siyasi birliğini sağlamışlardır.
- Çinliler üzerinde baskı kurup Avarları Asya'dan çıkarmışlardır.
- İpek Yolu için Akhunlara karşı Sasaniler ile ittifak kurmuşlardır. Sasanilere karşı ise Bizans ile ittifak kurmuşlardır (Denge politikası).
- **! İslamiyet öncesi Türkler; en çok doğuda Çin, batıda ise Bizans ve Sasanilere karşı mücadele etmişlerdir. En çok mücadeleyi Çin'e karşı vermişlerdir. Bundan dolayı bu dönemdeki Türk toplulukları ile ilgili en çok bilgi Çin kaynaklarında yer almaktadır.**
- Taht kavgaları ve Çin politikaları yüzünden 582'de doğu-batı olarak ikiye ayrılmışlar ve bir süre sonra Çin esaretine girmişlerdir (Esaret Devri: 630-680).

Kutluklar [II. Kök Türkler]

(682 - 744)

- Çin esaretindeki Göktürkler, Çin'e karşı önce ayaklanmışlar (Kürşat Ayaklanması), ardından başlattıkları bağımsızlık savaşı sonrası, Kutluk (İlteriş) Kağan liderliğinde yeniden devlet kurarak Orta Asya'daki Türk birliği yeniden sağlanmışlardır. Bu yüzden Göktürklerin II. dönemlerine "Kutluk Devleti"de denir.
- Bağımsızlık savaşı sonrası devlet kuran ilk Türk topluluğudur.
- Kendilerine ait alfabe (Orhun Alfabesi) ile yazılı eserler (Orhun Anıtları) bırakan ilk Türk topluluğudur.
- Kutluk Kağan, vezirliğe getirdiği Tonyukuk'la beraber güçlü bir devlet kurmuştur.
- II. Göktürklerin en parlak dönemi Bilge Kağan dönemidir. Bilge Kağan, ülkeyi kardeşi Kültigin ile beraber yönetmiştir. Bu dönemde Tonyukuk da vezirliğe devam etmiştir.
- Tarımı geliştirmek için çalışmalar yapmışlar, sulama amaçlı Töte Kanalı'nı açmışlardır.
- Türk tarihinde ilk kez parayı kullanmışlardır.
- Bilge Kağan ve Kül Tigin'in ölümünden sonra hızla zayıflamaya başlayan II. Göktürk Devleti'ne Karluk, Basmlil ve Uygur boyları son vermiştir.
- **! Göktürklerin Türk adıyla devlet kurması, bağımsızlık savaşı vererek devlet kurması, kendilerine ait alfabe oluşturması milli benliklerine önem verdiklerini gösterir. Göktürkler bu özellikleri bakımından Türkiye Cumhuriyeti'ne benzer.**
- Orhun Kitabeleri (Bilge Kağan+Kül Tigin+Tonyukuk Kitabeleri), Ergenekon ve Bozkurt destanları en önemli edebi eserleridir.

TÜRK DÜNYASI

<p>Uygurlar (744 - 840)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Kurucusu Kutluk Bilge Kül Kağan olup en parlak dönemlerini Moyen - Çur döneminde yaşamışlardır. – Ordubalık(Karabalgasun) şehrini kurarak başkent yapmışlardır. – Yerleşik yaşama geçen ilk Türk topluluğudur. – Böğü Kağan döneminde Maniheizm dinine inanıp gösterişli tapınaklar inşa etmişlerdir. (Uygurlar, Orta Asya'da Göktarı ve Şamanizm dininden uzaklaşarak din değiştiren ilk Türk topluluğudur.) – Maniheizm, savaşçılık özelliklerini kaybettirirken, kültürel alanda gelişmelerini sağlamıştır. (Bu yüzden Uygurlar, siyasi ve askeri başarılarından çok kültürel faaliyetleri ile ön plana çıkmışlardır.) – Kendilerine ait alfabeleri vardır. – Kağıt üretimini ve tahta harflerden hareketli matbaa tekniğini geliştirmişler, ilk Türkçe kitapları basmışlardır. – Uygurlar, oluşturdukları minyatürlü kitap örnekleriyle; mimari, resim, heykel gibi sanat dallarındaki faaliyetleriyle kendilerinden sonraki dönemleri de etkilemişlerdir. – Kıtık ve salgın hastalıklar yüzünden zayıflayan Uygur Devleti, 840'da Kırgızlar tarafından yıkılmıştır. Uygur Devleti yıkıldıktan sonra Uygurların bir bölümü güneye inerek Kansu bölgesine, bir bölümü de Turfan bölgesine yerleşmiştir. Kansu (San) Uygurları 1226'da Cengiz Han (Moğol) idaresine girmiştir. Turfan (Doğu Türkistan) Uygurları ise 1209'da Moğol egemenliğine girmiştir. Bu dönemde Uygurlar, kültürel yönden gelişmişlikleri ile Moğolları etkilemişler ve Moğollar arasında Türk kültürünün yayılmasını sağlamışlardır. – Günümüzde Uygurlar, Çin egemenliği altında yaşamaktadır.
<p>Kırgızlar (840 - 1207)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Uygur Devleti'ni yıkarak Ötüken'de bir devlet kurmuşlar, 1207'de Moğol egemenliğine girmişlerdir. (Cengiz Han'a bağlanan ilk Türk topluluğudur.) ! Kırgızlar, XIX. yüzyılda Rus egemenliğine girmişlerdir. 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması üzerine bağımsızlıklarını kazanmışlardır. – Yenisey Kitabeleri ve Manas destanı en önemli edebi eserleridir.
<p>Sibirler [Sabarlar] (503 - 576)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Sibirya'nın batısı ve Kafkaslarda yaşamışlar, Anadolu'ya akınlar düzenlemişlerdir. (Sibirler, Hunlardan sonra Anadolu'ya akınlar düzenleyen ikinci Türk topluluğudur.) – Sibirya'ya adını veren bu topluluğa, Hazarlar son vermiştir.
<p>Hazarlar (630 - 968)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Museviliğe inanan tek Türk topluluğudur. – Yöneticileri Musevi olmasına rağmen farklı dini ve etnik kökenden insanlar hoşgörü içinde bir arada yaşamışlardır. – Güçlü ordularıyla VII. ve IX. yüzyıllar arasında buldukları bölgede dinsel hoşgörü, ekonomik zenginliği, huzuru ve ulaşım güvenliğini sağlamışlardır. Hazarların bu dönemi "Hazar Barış Çağı" olarak adlandırılır. – Hz. Osman döneminde İslam ordularıyla uzun süre mücadele etmişler (651 Belencer Savaşı) ve İslamiyet'in Kafkaslarda yayılmasını engellemişlerdir. – Ordularında paralı askerler bulundurmışlardır. – Bizans Devleti ile diplomatik ilişkiler kurmuşlardır. – Ruslar tarafından yıkılmışlardır. – Günümüzdeki Hazar Denizi, adını bu Türk devletinden almıştır.
<p>Türgişler (659 - 766)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Kurucusu Baga Tarkan, kendi adına para bastıran ilk Türk hükümdardır. – Sulu Kağan döneminde, Emevi ordularının Orta Asya'ya girmesine engel olmuşlardır. – Karluklar tarafından yıkılmışlardır.
<p>Karluklar</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Kutluk Devleti ve Türgişlerin yıkılmasında etkili olmuşlardır. – Talas Savaşında Çinlilere karşı Müslüman Arapları desteklemişlerdir. – Orta Asya'da İslamiyet'i kabul eden ilk Türk topluluğudur. – Moğollar tarafından yıkılmışlardır. ! Yağma ve Çiğil boylarıyla beraber Karahanlı Devleti'nin kuruluşunda etkili olmuşlardır.
<p>Oğuzlar</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Oğuz Kağan Destanı'na göre Oğuzlar, Oğuz Han'ın 6 oğlu ve onların 4'er oğlundan meydana gelmişlerdir. – En kalabalık Türk topluluğu olan Oğuzlar, uzun süre Göktürk ve Uygur devletlerinin egemenliğinde yaşamışlardır. – X. yüzyılda Oğuz Yabgu Devleti adıyla kendi devletlerini kurmuşlardır. – Devletleri yıkılınca, Oğuzların bir bölümü Avrupa'ya göç ederek Hristiyanlaşmıştır. Geriye kalan bölümü ise İslamiyeti benimseyerek Büyük Selçuklu Devleti, Türkiye Selçuklu Devleti, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşlarında yer almıştır. – Oğuzların Kınık boyu Selçuklu, Kayı boyu Osmanlı, Bayındır boyu Akkoyunlu, Avşar boyu İran'da Avşar hanedanlığını kurmuştur. ! X. yüzyıldan itibaren özellikle İran, Anadolu ve Balkanlar bölgesinde kurulan tüm beylik ve devletler, doğrudan Oğuzlar/Türkmen haneler tarafından kurulmuştur. ! Oğuzların Avrupa'ya göç ederek Hristiyan olanlarına Uz, Ön Asya'ya yerleşerek Müslüman olanlarına Türkmen denir. – Dede Korkut hikayeleri en önemli edebi eserleridir.

AVRUPA'DA EGEMENLİK KURMUŞ OLAN TÜRK DEVLET VE TOPLULUKLARI

<p>Avrupa Hunları (378 - 469)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Avrupa'ya göç eden Hun toplulukları, Avrupa Hun Devleti'ni kurmuşlardır. (Avrupa'da devlet kuran ilk Türk topluluğudur.) – İlk hükümdarları Balamir olup, en güçlü dönemlerini Attila zamanında yaşamışlardır. – Avrupalıların "Tanrı'nın kılıcı" adını verdikleri Attila, Doğu Roma (Bizans) ve Batı Roma'yı vergiye bağlamıştır. – Attila Döneminde Anadolu'ya ilk Türk akınları düzenlenmiş ve bu akınlar sonucunda, Anadolu'ya egemen olan Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu ile Margus ve Anadolius Antlaşmaları yapılmıştır. Ayrıca Batı Roma İmparatorluğu üzerine de seferler düzenlenerek Batı Roma yenilgiye uğratılmış ve böylelikle geniş bir bölgede egemenlik kurulmuştur. – Attila'nın ölümünden sonra başlayan taht kavgaları, boylar arası mücadeleler ve Bizans'ın etkisiyle kısa sürede yıkılmışlardır. (469'da Dengizik Bizans'a yenilmiş, İrnek idaresindekiler de Karadeniz'in kuzeyine göç etmiştir.) – Attila Destanı en önemli edebi eserleridir.
<p>Avarlar [Juan Juan] (562 - 805)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Orta Asya'da IV. yüzyılda kurdukları devletleri, Töles İsyanları sonucu zayıflamış ve 552'de Göktürkler tarafından yıkılmıştır. Bunun üzerine batıya göç etmek zorunda kalmışlardır. – Hem Asya'da hem de Avrupa'da devlet kuran Türk topluluklarından biridir. – Sasanilerle iş birliği yapıp İstanbul'u kuşatmışlardır. (İstanbul'u kuşatan ilk Türk topluluğudur.) – Devlet yönetimi ve askerlik konusunda Balkan topluluklarını etkilemişler; özellikle Slav topluluklarının kabile hayatından, devlet düzenine geçmelerinde etkili olmuşlardır. Bunun sonucunda güçlenen Slavların, Balkanlara inmesine ve Balkanların Slavlaşmasına yol açmışlardır. – Üzeniyi ilk kez Avarlar kullanmışlardır. – En güçlü dönemlerini Bayan Kağan döneminde yaşayan Avarlar, zamanla Hristiyanlığı benimseyerek asimile olmuşlar ve Franklar tarafından yıkılmışlardır.
<p>Bulgarlar (583 - 1237)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Orta Asya'dan Avrupa'ya göç eden Türk topluluklarından biridir. – Balkanlara yerleşerek Kubrat liderliğinde güçlü bir devlet kurmuşlar; daha sonra İtil [Volga] ve Tuna Bulgarları olarak ikiye ayrılmışlardır. – Tuna Bulgarları, Boris Han döneminde Hristiyanlığı benimsemişler, Kurum Han döneminde ise İstanbul'u kuşatmışlardır. (Bulgarlar, İstanbul'u ikinci kez kuşatan Türk topluluğudur.) – İtil Bulgarları, Almış Han döneminde İslamiyeti benimsemiştir. Ticari ilişkiler sonucu İslamiyet ile tanışan İtil Bulgarları, İbn-i Fadlan'ın da yer aldığı Abbasi Devleti'nin gönderdiği heyetin faaliyetleri sonucu İslamiyeti benimsemiştir. (İtil Bulgarları, İslamiyeti kabul eden ilk Türk topluluklarından biridir.) – 1237'de Altın Orda Hanlığı tarafından yıkılmıştır.
<p>Peçenekler (751 - 1091)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Orta Asya'dan Avrupa'ya göç eden Türk topluluklarından biridir. – Balkanların kuzeyine yerleşmişler ve Bizans ordusunda paralı askerlik yapmışlardır. (1071 Malazgirt Savaşı'nda, Bizans ordusundaki Peçenek Türkleri, Selçuklu tarafına geçerek savaşın seyrini üzerinde etkili olmuşlardır.) – Rusların Karadeniz'e inmesini engellemişlerdir. – İstanbul'u kuşatmayı planlayan İzmir Beyi Çaka Bey ile Peçenekler ve Selçuklular ittifak yaparak Bizans'ı üçlü baskı altına almışlardır. Bu baskıdan kurtulmak isteyen Bizanslılar, Kıpçaklarla anlaşarak Kıpçakların Peçeneklere saldırımlarını sağlamışlardır. Bunun üzerine Kıpçaklar, Peçenekleri yenerek siyasi varlıklarına son vermiştir (1091). – Siyasi güçlerini kaybeden Peçenekler, zamanla Hristiyanlığı benimseyerek asimile olmuşlardır.
<p>Kıpçaklar [Kumanlar] (1050 - 1239)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Orta Asya'dan Avrupa'ya göç eden Türk topluluklarından biridir. – Macaristan'a yerleşmişler; Macarların etnik yapısının oluşmasında ve Romanya Devleti'nin kurulmasında etkili olmuşlardır. – Oğuzlarla mücadeleleri Dede Korkut Hikayelerine konu olmuştur. – Moğol saldırıları sonucu yıkılmışlar, ardından da Balkanlar, Kafkaslar ve Anadolu'ya dağılmışlardır. – Kıpçakların bir bölümü daha sonra, Altın Orda Devleti'nin ana unsurunu oluşturmuş; bir bölümü de Eyyübi ve Memlük ordularında yer almıştır. Eyyübiler ve Memlükler, ordularında Kıpçaklardan "Gulam" (Kölemen/Paralı asker) olarak yararlanmışlardır.
<p>Macarlar (896 - 11. Yüzyıl)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Orta Asya'dan Doğu Avrupa'ya göç eden Türk topluluklarından biridir. – Arpat liderliğinde bugünkü Macaristan'a yerleşmişlerdir. – Germenlerin doğuya yayılmasını engelleyerek Balkan kavimlerini Germenleşmekten korumuşlardır. – X.yüzyılın sonlarında Hristiyanlığı benimseyip ardından yerli halklarla karışarak büyük ölçüde asimile olmuşlardır. – XVI. ve XVII. yüzyıllarda Osmanlıların ardından da Avusturya'nın himayesine girmişler; 1918'de ise bağımsız olmuşlardır. – Dünyada ilk Türkoloji Enstitüsü, XIX.yüzyılda Macaristan'da açılmıştır. Bu durum, Macarların bir bölümünün Türklükle bağlantısını koruduğunu gösterir.
<p>Uzlar</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Oğuzların Batı'ya göç ederek Hristiyanlığı kabul eden koludur. – Günümüzde Romanya'nın kuzeyine yerleşen Uzlar, Gagavuzlar; Kiev'in güneyine yerleşen Uzlar ise Karakalpaklar olarak anılmaktadır. Bunların büyük bölümü, milli benliklerini korumayı başarmışlardır.

İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK KÜLTÜRÜNÜN ÖZELLİKLERİ

EKONOMİ

- İslamiyet öncesi Türk toplulukları Orta Asya'nın iklim ve coğrafi özelliklerinden dolayı tarımdan bekledikleri verimi alamadıkları için hayvancılıkla uğraşmışlardır.
- Hayvancılık dışında maden işleciliği, dericilik, dokumacılık, et ve süt işleciliği ile ticaret Türklerin diğer ekonomik uğraşlarıdır.
- İpek Yolu ve Kürk Yolu üzerinden komşularıyla ticari ilişkiler kurmuşlardır.
- Ticaretle kendilerine ait ilk parayı kullanan Türk toplulukları Göktürkler ve Türgişlerdir. Uygurlar döneminde, madeni para dışında "kamdu" adı verilen bez paralar da kullanılmıştır.
- Tarımsal faaliyetler geliştirilmeye çalışılmış, Göktürkler döneminde sulama amaçlı Töte Kanalı açılmış; fakat coğrafi nedenlerden dolayı tarım gelişmemiştir.

! Türklerde tarımsal faaliyetler, Uygurlarla beraber gelişmeye başlayacaktır.

TOPLUM

- Türkler göçebe (konar-göçer) bir yaşam sürmüşlerdir. Yaşantılarını otağ denilen çadırlarda sürdürmüşlerdir.
- Türklerde sınıflı toplum yapısı (kölelik) oluşmamıştır. Bu duruma, ülke topraklarının kamu malı kabul edilmesinden dolayı özel mülkiyet bilincinin gelişmemiş olması, göçebe yaşam şartları ve törenin herkese eşit şekilde uygulanması neden olmuştur.
- Türklerde toplum; oğuş (aile) → urug (soy) → boy (sülale) → budun (millet) şeklinde örgütlenmiştir.
- Boylar, Türk devletlerinin kurulmasında da yıkılmasında da etkili olmuştur (Boylar Federasyonu).

! Türklerde yerleşik yaşam Uygurlarla beraber başlayacaktır.

EDEBİYAT

- Türklerde yazı bilinmesine rağmen göçebe yaşamdan dolayı yazılı edebiyat uzun süre gelişmemiştir. Sadece taş üzerine yazılmış sınırlı sayıda kitabe (yazıt) günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bu kitabeler içinde en önemlisi Orhun Kitabeleridir. Bilge Kağan, Kül Tekin ve Tonyukuk adına dikilen bu kitabeler Yolluğ Tigin tarafından yazılmıştır. Bu kitabeler, 1893 yılında Danimarkalı bilim adamı Wilhelm Thomsen tarafından okunmuştur.
- Yazılı edebiyat yerine sözlü edebiyat gelişmiştir. Önemli sözlü edebiyat ürünleri; destanlar, koşuklar (lirik şiirler), savlar (atasözleri), sagular (ağıtlar) ve manilerdir.

! Bir yerde yazılı edebiyatın gelişebilmesi için kâğıt ve matbaanın kullanılması gerekir. Kâğıt ve matbaanın kullanılabilmesi için de yerleşik yaşam şarttır.

! Türklerde yazılı edebiyat yerleşik yaşamla (Uygurlarla) beraber gelişmeye başlayacaktır.

HUKUK

- Yazılı hukuk yerine sözlü hukuk (Töre) gelişmiş, siyasi ve toplumsal yaşam töre kurallarına göre belirlenmiştir.
- Töre kuralları; gelenek ve görenekler, hakan buyrukları ve kurultay kararlarından oluşmaktaydı. Bu kuralları uygulayan kişilere yargıcı (yargucu) denirdi.
- Göçebe yaşamdan dolayı uzun süreli hapis cezaları görülmemiştir.
- Töre kurallarına hakan dahil herkes uymak zorundaydı (Eşitlikçi toplum anlayışı).
- Bazı töre kuralları zaman içinde değişebilir.

! Türklerde yazılı hukuk kuralları Uygurlarla beraber gelişmeye başlayacaktır.

! İslamiyet öncesi Türk topluluklarında, hukuk kuralları dine dayalı olmadığından teokratik bir devlet anlayışından söz edilemez.

SANAT ve BİLİM

- Göçebe yaşamdan dolayı mimari ve mimariye bağlı sanatlar uzun süre gelişmemiştir.
- Sanat daha çok taşınabilir eşyalar üzerine yapılmıştır.
- Türklerin ekonomik uğraşları arasında yer alan maden işleciliği, dericilik ve dokumacılık aynı zamanda sanat dalları olarak da gelişmiştir. Ekonomi ile sanatın iç içe olduğu bu tür dallara zanaat denir.
- Türkler arasında en önemli müzik aleti kopuzdur.
- Türk mezar taşları olan balballar, Türk heykel sanatının ilk örnekleri olarak kabul edilir.

! Türklerde mimari ve mimariye bağlı sanatlar Uygurlarla beraber gelişmeye başlayacaktır.

– Türkler, gök bilimi (astronomi) alanında çalışmalar yapmışlar ve bu çalışmalar sonucu "On İki Hayvanlı Türk Takvimi"ni oluşturmuşlardır.

DİN

- İslamiyet öncesi Türk toplulukları, yaygın olarak Göktanı ve Şamanizm dinlerine inanmışlardır. Tek tanrıya ve ahirete inanan Türkler, tabiat güçlerini (tabiat kültü) ve atalarının ruhlarını (atalar kültü) da kutsal saymışlardır.
- Din adamlarına şaman, kam ve baksı denmiştir.
- Kurgan adı verilen mezarlara ölülerini değerli eşyalarıyla gömmüşlerdir (Ahiret inancı).
- Cenaze törenlerine yuğ, törenler sırasında yakılan ağıtlara sagu, mezarların başlarına diktikleri taşlara balbal denmiştir.
- Zamanla göçler sonucu Orta Asya dışına göç eden Türk toplulukları arasında, farklı topluluklarla etkileşim sonucu yeni dinler yayılmıştır. Bu çerçevede Uygurlar, Maniheizm ve Budizm; Hazarlar, Musevilik; Avrupa'ya göç edenler, Hristiyanlık; Ön Asya'ya göç eden Oğuzlar arasında ise İslamiyet yayılmıştır.

! Türk toplulukları arasında Göktanı ve Şamanizm inancından ilk uzaklaşan Uygurlar olmuştur. Bu dinlerin etkisiyle Uygurlar arasında yerleşik yaşam yaygınlaşmış ve Uygurlar savaşçı özelliklerini kaybetmişlerdir.

! En kalabalık Türk topluluğu Oğuzların İslamiyeti kabul etmesi sonucu İslamiyet hızla diğer Türk toplulukları arasında da yayılmış ve böylelikle İslamiyet Türkler arasında en yaygın din haline gelmiştir.

ORDU

- Türklerde ordu - millet anlayışı gelişmiş, bu doğrultuda herkes tehlike anında asker kabul edilmiştir.
- Mete Han döneminde onluk sisteme dayalı ilk düzenli ordu kurulmuş; bu sistem daha sonra pek çok devlet tarafından da uygulanmıştır.
- Savaşlarda Turan (hilal=bozkurt= kurt kapanı=sahne ricat) taktiği uygulanmıştır.
- Ordu atlı birliklerden (sipahi = süvari) oluşmuştur. Bu durum Türk ordusuna, savaşlarda hızlı taktik ve manevra değiştirebilme kabiliyeti kazandırmıştır.

! Türklerin, etrafı korunaksız bozkırlarda yaşamaları, güçlü devletlere komşu olmaları, maden işlemesi konusundaki maharetlerinden dolayı iyi savaş aleti yapmaları ve atı iyi kullanmaları savaşçı özelliklerini geliştirmiştir.

YÖNETİM

- Türkler, ülkeyi yönetme yetkisinin Tanrı tarafından bir aileye verildiğine inanıyorlardı. Kut inancı adı verilen bu anlayışa göre o ailenin tüm erkek üyelerinin hükümdar olma hakkı vardı. Bundan dolayı, hanedan mensupları ve hükümdar çocukları da "şad" unvanıyla ülke yönetiminde etkiliydi. Bu durum hükümdar öldükten sonra tüm hanedan mensuplarını tahta hak sahibi yapmaktaydı. Veraset sistemindeki bu belirsizlik taht kavgalarına yol açmıştır.
- Türklerde ülkeye il veya el denmiştir.
- Ülke, hakan ve ona yardımcı olan kurultay (Toy) tarafından yönetilirdi. Hükümdar eşleri olan hatunlar da yönetimde etkiliydi.
- "Ülke, hanedanın ortak malı" anlayışından dolayı ve geniş bozkırların yönetimini kolaylaştırabilme için ülke, Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılarak yönetilmiştir (İkili yönetim). Doğuda hakan, batıda yabgu bulunurdu. Yabgular iç işlerinde serbest, dış işlerinde doğudaki hakana bağlıydılar (Federatif yönetim).
- Türk devletleri boyların bir araya gelmesiyle kurulmuştur (Boylar federasyonu).

! Türk devletlerinin ikiye ayrılarak yönetilmesi ve boyların kendi içlerinde bağımsız hareket etmesi, Türk devletlerine federatif bir nitelik kazandırmıştır. Bu durum merkezîyetçi bir yapının oluşmasını engellemiştir.

- Türklerde ülkenin başındaki hükümdarlara; hakan, kağan, han, ilteber, iteriş, tanhu, idikut, şanyü gibi unvanlar verilmiştir.
- Türklerde; unvan alma, tuğ (sancak), sorguç (kotuz), nevbet (davul), otağ (kağan çadırı), çetr (hükümdarlık şemsiyesi) ve örgin (taht) hükümdarlık sembolleri olarak görülmüştür.

KUT ANLAYIŞI

İslamiyet öncesi Türk toplulukları ülkeyi yönetme yetkisinin Tanrı tarafından bir aileye verildiğine inanmışlardır. "Kut" denilen bu inana göre ülkeyi yöneten hükümdar öldükten sonra ülkeyi yönetme hakkı, ölen hükümdarın ailesinin (hanedanın) erkek üyelerinden (oğulları, erkek kardeşleri gibi) birine aittir. Bu durum, Türklerde veraset sistemini belirsiz kılmıştır.

VERASET SİSTEMİ

Hükümdar öldükten sonra, hükümdar ailesinden bir erkeğin hükümdar olması sistemine veraset veya saltanat sistemi denir. Bu sistemin kaynağı Kut anlayışıdır.

İslamiyet öncesi Türk devletlerinde görülen bu sistem, Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra da devam etmiştir.

Veraset sistemini uygulamayan iki Türk devleti vardır. Bunlardan biri Memlük Devleti, birisi de Türkiye Cumhuriyeti'dir. Memlüklerde hükümdardan sonra yerine güçlü komutanlardan (emir) biri geçerdi. Türkiye Cumhuriyeti'nde ise yöneticiler seçimle belirlenir.

Türklerdeki veraset sistemi sık sık taht kavgalarına neden olmuştur.

TAHT KAVGALARI

Türklerde uygulanan veraset sistemine göre hükümdar öldükten sonra onun ailesinden bir kişi hükümdar olacaktır; ancak o kişinin kim olacağı belli değildir. Büyük oğlu mu? Küçük oğlu mu? Kardeşi mi? Amcası mı? Hangisinin hükümdar olacağını belli olmaması veraset sistemini belirsiz kılmıştır. Veraset sistemindeki bu belirsizlik, tahta hak sahibi olan hanedan üyeleri arasında taht kavgalarına yol açmıştır.

Taht kavgaları sonrası devletler zayıflamış ve bir süre sonra yıkılmış; yerlerine hanedan üyeleri tarafından yeni devletler kurulmuştur. Yeni kurulan devletler de bir süre sonra aynı sorun yüzünden ya zayıflamış ya da yıkılmıştır.

Bu durum Türk devletlerindeki merkezi otoriteyi sürekli zayıflatmış ve Türk devletlerinin kısa ömürlü olmasına yol açmıştır.

Veraset sistemindeki bu belirsizliği (hükümdar öldükten sonra hangi hanedan üyesinin hükümdar olacağı sorunu) çözebilen, dolayısıyla da taht kavgalarını ortadan kaldıran tek Türk devleti, Osmanlı Devleti'dir.

Osmanlı Devleti'nin kendisinden önceki Türk devletlerine göre daha merkeziyetçi bir devlet olmasında ve yaklaşık altı yüz yıl yaşayabilmesinde bu sorunu çözmesi etkili olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde;

- I. Murat Döneminde "ülke padişah ve oğullarıdır." anlayışı benimsenerek hanedanın diğer üyeleri yönetimde devre dışı bırakılmıştır.
- II. Mehmet Döneminde, "Kardeş Katli" yasal hale getirilerek padişah olan kardeşin egemenlik hakkı güçlendirilmiştir.
- I. Ahmet Döneminde "Ekber ve Erşet" kuralı ile hanedanın en yaşlı ve akli dengesi yerinde olan üyesinin padişah olması kuralı benimsenerek veraset sistemindeki belirsizlik giderilmiştir.

Bu uygulamayla hükümdar öldükten sonra kimin hükümdar olacağı kesin kurala bağlanmıştır. Böylece taht kavgalarına ve kardeş katline son verilmiştir.

UYARI

Türklerde "Kut" anlayışı, veraset sistemini belirsiz kılmış; veraset sistemindeki belirsizlik ise taht kavgalarına yol açmıştır. Taht kavgaları merkezi otoriteyi zayıflatmış ve Türk devletlerinin kısa sürede yıkılmasına yol açmıştır.

UYARI

Osmanlı Devleti'ne kadar olan Türk devletlerinde merkeziyetçi yapı zayıf olduğu için Türk devletlerinin ömürleri kısa olmuştur. Merkeziyetçi yapıyı zayıflatan faktörler şunlardır:

1. Kut anlayışından kaynaklı taht kavgaları
2. Boyların gücü
3. İkili (fedaratif) yönetim anlayışı.

İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK KÜLTÜRÜNÜ AYDINLATAN BÖLGELER	İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK TOPLULUKLARI ARASINDA GÖRÜLEN DİNİ İNANÇLAR	TARİH BOYUNCA TÜRK TOPLULUKLARINDA KULLANILAN ALFABELER
Anav (MÖ 5000 - MÖ 3000) Batı Türkistan'da Aşkabat yakınlarında bulunan Anav bölgesinde ortaya çıkmıştır.	Gök Tanrı Dini ve Şamanizm [İskitler, Hunlar, Göktürkler, Türgişler]	Göktürk [Orhun] Türlere özgü ilk alfabe olup sağdan sola yazılır ve 35 harften oluşurdu.
Kelteminar (MÖ 3000) Amuderya nehri etrafında ortaya çıkmıştır.	Maniheizm ve Budizm [Uygurlar]	Uygur Türlere özgü ikinci alfabe olup sağdan sola yazılır ve 18 harften oluşurdu.
Afanasyevo (MÖ 3000 - MÖ 1700) Altay dağlarının kuzeybatısında bulunan Abakan bölgesinde ortaya çıkmıştır.	Musevilik [Hazarlar]	Soğd
Andronova (MÖ 1700 - MÖ 1200) Tanrı dağları ve Baykaş gölü çevresinde ortaya çıkmıştır.	Hristiyanlık [Macarlar, Bulgarlar, Peçenekler, Kıpçaklar, Avarlar, Uzlar, Hunların bir bölümü]	Arap
Karasuk (MÖ 1200 - MÖ700) Yenisey nehrinin kollarından biri olan Karasuk nehri etrafında ortaya çıkmıştır.	Tabiat Kültü ve Atalar Kültü	Kiril
Tagar (MÖ 700 - 100) Abakan bölgesinde ortaya çıkmıştır.		Latin

GÖÇLER

Orta Asya'da ekonomik, siyasi veya sosyal nedenlerden dolayı yaşam koşulları bozulan Türk toplulukları, Orta Asya'yı terk ederek Dünya'nın çeşitli bölgelerine göç etmişlerdir.

Orta Asya'da yaşayan Türk topluluklarından bazıları, yaşam koşulları bozulunca Orta Asya dışına göç etmişlerdir.

ORTA ASYA

İslamiyet'ten önce Türkler, yüzlerce yıl Orta Asya'da yaşamışlardır.

Geniş bozkırlara (yüksek düzlüklere) sahip Orta Asya coğrafyası, tarıma elverişli olmadığı için bu bölgede yaşayan Türkler hayvancılıkla uğraşmak zorunda kalmışlardır.

HAYVANCILIK

Türklerin, yaşadıkları coğrafya tarıma elverişli olmadığı için temel geçim kaynakları hayvancılıktır. Hayvancılığa bağlı olarak Türkler arasında dericilik, dokumacılık, et ve süt işleme-ciliği ve ticaret de gelişmiştir.

GÖÇEBE (KONAR-GÖÇER) YAŞAM

Hayvancılıkla uğraşan Türkler, hayvanlarını doyurabilmek için sürekli yeni otlak arayışında olmuşlardır. Bu sürekli otlak arayışı Türkleri göçebe bir yaşama mecbur etmiştir.

- Hayvancılık
- Çadır yapımı, dericilik ve dokumacılık
- Sözlü edebiyat (Destan, Koşuk, Sav, Sagu)
- Sözlü hukuk (Töre)
- Teşkilatçılık
- Savaşçılık
- Bağımsızlık duygusu

Gelişmiştir

GÖÇEBE (BOZKIR) KÜLTÜRÜ

Yüzlerce yıl göçebe bir yaşam süren Türkler arasında ortak bir kültür oluşmuştur. Bu kültüre; İslamiyet Öncesi Türk Kültürü, Bozkır Kültürü, Atlı Kültür, Göçebe Kültür gibi aynı anlama gelen isimler verilmiştir.

Gelişmemiştir

- Tarım
- Mimari
- Şehircilik
- Yazılı edebiyat
- Yazılı hukuk
- Toprağa dayalı özel mülkiyet anlayışı

UYARI

Göç ile göçebe yaşam birbirine karıştırılmamalıdır. Göç, bir bölgeyi bir daha dönmek üzere terk etmektir. Göçebe yaşam ise bir bölgede belli aralıklarla yer değiştirmedir. Göçün nedeni yaşam koşullarının bozulması, göçebeliliğin nedeni ise hayvancılıktır.

İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK EDEBİYATINA AİT ÖNEMLİ ESERLER

TÜRK DEVLET VE TOPLULUKLARI	SÖZLÜ EDEBİYAT ÜRÜNLERİ	YAZILI EDEBİYAT ÜRÜNLERİ
Sakalar	Alp Er Tunga ve Şu Destanı	
Hunlar	Oğuz Kağan Destanı	
Göktürkler	Ergenekon ve Bozkurt Destanı	Orhun Kitabeleri (Bilge Kağan Kitabesi + Kül Tigin Kitabesi + Ton-yukuk Kitabesi)
Uygurlar	Türeyiş ve Göç Destanı	Karabalgasun, Sine-Uşi ve Moyen Çur Kitabeleri
Kırgızlar	Manas Destanı	Yenisey Kitabeleri
Oğuzlar	Dede Korkut Hikayeleri	

GÖÇLER

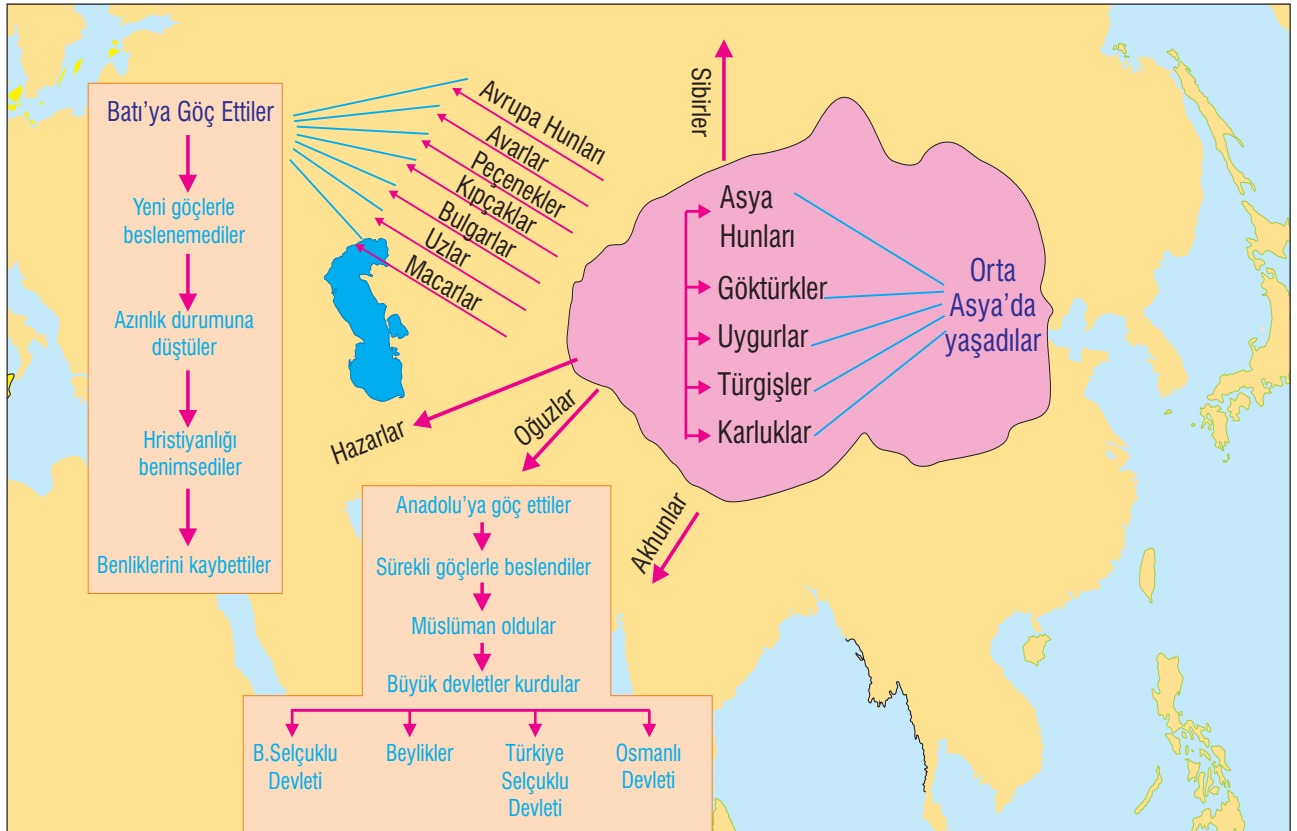
	NEDENLERİ	SONUÇLARI
SIYASİ	<ul style="list-style-type: none"> Çin ve Moğol saldırıları Yeni yurt arayışları Boy mücadeleleri 	<ul style="list-style-type: none"> Farklı bölgelerde yeni Türk devletlerinin kurulması Balkanların, Ön Asya'nın ve Avrupa'nın siyasi yapısının değişmesi
EKONOMİK	<ul style="list-style-type: none"> Salgın hayvan hastalıkları Otlakların daralması İklimin karasallaşması 	<ul style="list-style-type: none"> Türkler arasında farklı ekonomik faaliyetlerin yaygınlaşması
TOPLUMSAL	<ul style="list-style-type: none"> Boylar arası yaşanan çatışmalar Nüfusun artması 	<ul style="list-style-type: none"> Türkler arasında yerleşik yaşamın yaygınlaşması
KÜLTÜREL		<ul style="list-style-type: none"> Türk kültürünün geniş alanlara yayılması Türk kültürünün farklı kültürlerle etkileşime girmesi Türkçenin farklı lehçelerinin ortaya çıkması Türk tarihinin incelenmesinin zorlaşması
DİNİ		<ul style="list-style-type: none"> Türkler arasında Hristiyanlık, Musevilik ve İslamiyet gibi yeni dinlerin yayılması

KAVİMLER GÖÇÜ

Asya Hun Devleti'nin parçalanmasından sonra Çin egemenliğine girmek istemeyen Hun topluluklarının Balamir önderliğinde Batı yönünde ilerlemesi ve bu ilerleyiş sırasında önlerine çıkan "Barbar Kavimleri" Avrupa içlerine doğru göçe zorlaması sonucu 375 yılında başlayan büyük göç dalgasına "Kavimler Göçü" denir.

SONUÇLARI

- Roma İmparatorluğu doğu ve batı olarak ikiye ayrılmıştır (395). Batı Roma İmparatorluğu 476'da yıkılmış ve toprakları üzerinde birçok German devleti kurulmuştur.
- Avrupa'nın etnik yapısı değişerek yeni milletler ortaya çıkmıştır.
 - Alanlar, Vandallar ve Vizigotlar, İspanyolların
 - Angullar ve Saksonlar, İngilizlerin
 - Germanler, Almanların
- oluşmasını sağlamış; böylelikle bugünkü İngiltere, Fransa, İspanya ve Almanya gibi Avrupa devletlerinin temelleri atılmıştır.
- Türkler, Avrupa'da yeni bir Hun devleti kurmuştur. (Avrupa Hun Devleti)
- Türk kültürü Avrupa'da yayılmıştır.
- Avrupa'da kilisenin gücü artmış, bunun sonucunda Avrupa'ya, Skolastik düşünce egemen olmuştur.
- Avrupa'da feodalite (derebeylik) rejimi ortaya çıkmıştır.
- İlk Çağ sona ermiş, Orta Çağ başlamıştır.

ÖSYM ÇIKMIŞ SORULAR

1. Tarih öğretmeni sınıfa ferman, tarihî para, Çanakkale'de şehit düşen bir askerin hatıratı, İstiklal madalyası ve Halil İnalçık'ın Devlet-i Aliyye isimli eserini getirerek, öğrencilerine bu materyallerden hangisinin birinci el kaynaklar içerisinde yer almayacağını sormuştur.

Öğrencilerin bu soruya doğru cevap olarak aşağıdakilerden hangisini vermesi beklenir?

- A) Halil İnalçık'ın eseri
B) Şehidin hatıratı
C) Tarihî para
D) Ferman
E) İstiklal madalyası

YGS / 2015

2. Doğu-batı ticaret yolları üzerinde bulunan Uygurlar farklı inanç ve kültürlerden etkilenmişlerdir. Çin'den Budizmi, İran'dan Maniheizmi alan Uygurlar, Akdeniz Havzası'ndan Suriyeli rahipler ve Soğdular aracılığıyla da Hristiyanlığı, Helenistik edebiyatı ve sanatı öğrenmişlerdir.

Buna göre Uygurlar ile ilgili aşağıdakilerden hangisine ulaşılamaz?

- A) Geniş bir coğrafya ile ilişki kurduklarına
B) Farklı dinleri benimsediklerine
C) Hoşgörülü bir toplum oluşturmalarına
D) Kültürel etkileşime açık olduklarına
E) Hâkim hayat tarzlarının göçebelik olduğuna

TYT / 2020

3. Asya Hun Devleti'nin dağılmasının ardından Hunlar, batıya doğru yayılmaya başlamış ve Karadeniz'in kuzeyinde bulunan German kavimlerini batıya doğru itmişlerdir. Kavimler Göçü adı verilen bu süreçte Hunlar Avrupa siyasetinde etkin hâle gelirken ikiye ayrılan Roma İmparatorluğu önemli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi Kavimler Göçü'nün sonuçlarından biri olarak gösterilemez?

- A) Türk kültürü Avrupa'da yayılmıştır.
B) Avrupa'nın etnik yapısı değişmiştir.
C) Roma İmparatorluğu güç kaybetmeye başlamıştır.
D) Bilim ve teknikte önemli gelişmeler yaşanmıştır.
E) Avrupa'da siyasi dengeler değişmiştir.

TYT / 2019

4. Ammianus, "Hunlar piyade olarak savaşa hiç alışkın değillerdi. Şaşılacak kadar uzak mesafelere attıkları ve demir kadar sert ve öldürücü sivri kemikten uçlu oklarını atmada gösterdikleri maharete hiç kimse erişemezdi... Hunlar iyi savaşçılar olup yay ve kement kullanmakta eşsizdirler." demiştir.

Yalnız bu bilgiye göre Hunlarla ilgili olarak;

- I. orduda onlu sistemi oluşturdukları,
II. savaş aletlerini etkin kullandıkları,
III. savaşlarda hilal taktiğini uyguladıkları
ifadelerinden hangilerine ulaşılabılır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) I ve III

AYT / 2018

5. Aşağıdakilerden hangisi, uygarlığın kültürel etkileşimlerle geliştiğini gösteren örneklerden biri değildir?

- A) Sümerlere ait kanunların, Babilliler tarafından geliştirilmesi
B) Anadolu'ya yazının Asur ticaret kolonileri tarafından getirilmesi
C) Eski Yunan eserlerinin Arapçaya çevrilmesi
D) Ateşin aynı dönemde dünyanın farklı yerlerinde bulunması
E) Akdeniz'deki denizcilerin birbirlerinin haritalarından faydalanması

AYT / 2020

6. Aşağıdakilerden hangisi, Göktürk ve Uygur devletlerinin ortak özelliklerinden biri değildir?

- A) Yerleşik hayata geçmeleri
B) Yazılı metinler bırakmaları
C) İslamiyet öncesi Türk devletleri olmaları
D) Çinlilerle mücadele etmeleri
E) Orta Asya'da kurulmuş olmaları

MSÜ / 2018

7. Tarih bilimi; ferman, berat, vakfiye ve benzeri belgelerin yazılarının okunabilmesi için aşağıdaki bilgi alanlarının hangisinden yararlanır?

- A) Paleografi B) Nüvizmatik C) Epigrafi
D) Antropoloji E) Etnografya

AYT / 2019

8. Aşağıdakilerden hangisi Mısır Uygarlığı'nın özelliklerinden biri değildir?

- A) Hiyeroglif adı verilen resim yazısını kullanmışlardır.
B) Nom adı verilen şehir devletleri kurmuşlardır.
C) Hititlerle Kadeş Antlaşması'nı yapmışlardır.
D) Sınıfsız bir toplum yapısı oluşturmuşlardır.
E) Ölümden sonraki yaşama inanmışlardır.

AYT / 2019

9. İslamiyet öncesi dönemde Orta Asya'da kurulan Türk devletleri hakkında bilgi almak isteyen bir araştırmacının, aşağıdakilerden hangisinin kaynaklarından faydalanması beklenir?

- A) Babil B) Mısır C) Roma
D) Çin E) Hitit

AYT / 2019

10. Göçebe Türklere bozkır hayatı içerisinde, taşınabilir mesken ihtiyacına cevap verdiği söylenebilecek unsur aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Kurgan B) Tuğ C) Otağ
D) Balbal E) Ongun

AYT / 2018

11. İmameddin İsfahani, "Türklerin almadığı memleket, içmediği su kalmadı. Şehirleri ve ülkeleri doldurup her tarafa hâkim oldular." demiştir.

İsfahani'nin bu ifadesinden hareketle Türklerin aşağıdakilerden hangisine sahip olduğu söylenemez?

- A) Teşkilatçı yapıya
B) Cihan hâkimiyeti anlayışına
C) Güçlü bir orduya
D) Ekonomik güce
E) İkili yönetim anlayışına

MSÜ / 2019

İSLAM MEDENİYETİNİN DOĞUŞU

Peygamberi: HZ. MUHAMMED

- ✓ 571 yılında Mekke'de doğdu.
- ✓ Hz. İbrahim soyundan olup, annesinin adı Amine, babasının adı Abdullah'tır.
- ✓ Küçük yaşta annesi ve babasını kaybeden Hz. Muhammed'i dedesi ve amcası büyüttü.
- ✓ Küçük yaştan itibaren ticaretle uğraşan Hz. Muhammed 25 yaşında Hz. Hatice ile evlendi.
- ✓ Mekke'de "Muhammed-ül Emin" olarak tanındı.
- ✓ 610 yılında Hira mağarasında, vahiy meleği Cebrail aracılığıyla Peygamberlik görevi verildi ve bu tarihten sonra İslamiyet'i yaymaya başladı.
- ✓ Mekke'de karşılaştığı güçlüklerden dolayı kendine inanan Müslümanlarla beraber 622 yılında Medine'ye göç (hicret) etti.
- ✓ 632 yılında vefat ettiğinde geride sadece hızla yayılmakta olan bir din değil, aynı zamanda hızla güçlenen bir devlet bıraktı.
- ✓ Yakın arkadaşlarına "ashab/sahabe" kendisinden sonra onun kurduğu devletin başına geçenerlere ise "Halife" denir.

Kutsal Kitabı: KUR'AN-I KERİM

- ✓ 610 yılında vahiy meleği Cebrail aracılığıyla ve vahiy yoluyla Hz. Muhammed'e indirilmeye başlandı.
- ✓ Mekke'de inmeye başladı, Medine'de tamamlandı.
- ✓ Hz. Ebu Bekir tarafından kitap haline getirildi. (Amaç, Kur'an-ı Kerim'in özgün halini korumak)
- ✓ Hz. Osman tarafından çoğaltılarak eyaletlere dağıtıldı. (Amaç, İslamiyet'in doğru öğrenilmesini ve yönetimde birliği sağlamak).

Kutsal Mekânı: KÂBE

- ✓ İlk olarak Hz. Adem tarafından inşa edilmiş, Nuh Tufanı'ndan sonra Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail tarafından onarılmıştır.
 - ✓ Bu kutsal mekan bir dönem putperestliğin merkezi haline getirilmiştir.
 - ✓ 630 yılında Mekke'nin fethedilmesiyle Kâbe putlardan temizlenerek asli işlevine geri döndürülmüş ve Müslümanların kiblesi haline getirilmiştir.
- ! 630 yılından önce Müslümanların kiblesi Mescid-i Aksa idi.

Devleti: İSLAM DEVLETİ

- Kurucusu: Hz. Muhammed
- Kurulduğu Yer: Medine
- Devlet Başkanı: Hz. Muhammed, Hz. Muhammed'den sonra ise onun yerine geçen halifeler
Başkenti: Hz. Ali Dönemine kadar	: Medine
Hz. Ali Döneminde	: Kûfe
Emeviler Döneminde	: Şam
Abbassiler Döneminde	: Bağdat
Memlûkler Döneminde	: Kahire
Osmanlılar Döneminde	: İstanbul
- Halifelik Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra 3 Mart 1924'te kaldırıldı.

A. CAHİLİYE DÖNEMİ

- ✓ Arabistan Yarımadası'nın İslamiyet'ten önceki dinî, siyasi ve sosyal düzenine "Cahiliye Dönemi" denir.
- ✓ Arabistan yarımadası siyasi ve toplumsal bölünmüşlük içindedir.
- ✓ Kabileler arası kan davaları ve çatışmalar yaygındır.
- ✓ Sınıflı toplum yapısı ve köleci bir düzen vardır. Kadının toplumsal yaşamda yeri yoktur.
- ✓ Putperest bir din anlayışı vardır. Büyük putlar, Kâbe'de sergilenmektedir.
- ✓ Mekke, dini ve ticari bir merkezidir. Mekke'de her yıl haram ayları olarak anılan aylarda Ukaz adı verilen bir panayır kurulurdu.
- ✓ Temel geçim kaynağı ticarettir.

B. HZ. MUHAMMED DÖNEMİ (610 - 632)

- ✓ 610 yılında peygamberlik görevi verilen Hz. Muhammed, İslamiyet'i Mekke'de yaymaya çalışmıştır.
- ✓ İslamiyet Mekke'de özellikle köleler ve kadınlar arasında hızla yayılmaya başlamıştır.
- ✓ İslamiyet'in Mekke'de hızla yayılmasından rahatsız olan Mekkeli müşrikler, Müslümanlara baskı ve şiddet uygulamaya başlayınca, Müslümanlar 622 yılında Mekke'den Medine'ye göç (Hicret) etmişlerdir. Yesrib, Hicret'ten sonra başkent olmuş ve Medine'tül Münevvere (Peygamber Şehri) olarak anılmaya başlanmıştır.
- ✓ Hz. Muhammed Medine'de İslam Devleti'nin temellerini atarak İslamiyet'in yayılmasını hızlandırmıştır.
- ✓ Müslümanların Medine'de güçlenmesinden rahatsız olan Mekkeli müşriklerin saldırısıyla başlayan savaşları Müslümanlar kazanmıştır. Bu mücadeleler sonucunda Mekke, Müslümanlar tarafından fethedilerek Kâbe putlardan temizlenmiş ve Müslümanların kutsal mekanı haline getirilmiştir.
- ✓ Hz. Muhammed, 632 yılında vefat ettiğinde, Kur'an-ı Kerim tamamlanmış; İslamiyet, Hicaz bölgesinde güçlenmiş ve başkenti Medine olan güçlü bir devletin temelleri atılmıştır.
- ✓ **Döneminin Savaşları ve Önemli Siyasi Olayları:** Akabe Biatları, Hicret, Medine Sözleşmesi, Bedir Savaşı, Uhud Savaşı, Hendek Savaşı, Hudeybiye Barışı, Hayber'in Fethi, Mute Seferi, Mekke'nin Fethi, Taif Seferi, Tebuk Seferi, Veda Haccı

C. DÖRT HALİFE (CUMHURİYET) DÖNEMİ (632 - 661)

- ✓ Hz. Muhammed vefat ettikten sonra İslam Devleti'nin başına sırasıyla onun dört yakın arkadaşı seçilerek belirlenerek geçmiştir. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin İslam Devleti'ni yönettiği döneme, seçilme belirlendikleri için, Cumhuriyet Dönemi de denir.
- ✓ Dört Halife Dönemin'de İslamiyet'in Arabistan yarımadasında yayılması tamamlanmış ve İslam Devleti'nin sınırları Orta Asya'dan Kuzey Afrika'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyaya yayılmıştır.
- ✓ Hz. Ebu Bekir döneminde sahte peygamberlere ve iç karışıklıklara son verilmiştir.
- ✓ Hz. Muhammed döneminde temelleri atılan İslam Devleti, özellikle Hz. Ömer döneminde oluşturulan askeri, siyasi ve hukuki örgütlerle güçlü bir devlet haline gelmiştir.
- ✓ Hz. Ebu Bekir döneminde kitap haline getirilen Kur'an-ı Kerim, Hz. Osman döneminde çoğaltılarak eyaletlere gönderilmiştir.
- ✓ Hz. Osman döneminde yaşanan olaylar, İslam Devleti'nde iç sorunlara yol açmıştır.
- ✓ Hz. Ali döneminde iç sorunlar derinleşmiş; siyasi ve dini bölünmeler yaşanmıştır.
- ✓ **Dönemin Savaşları ve Önemli Siyasi Olayları:** Ridde Hareketi, Yermük Savaşı, Ecnadeyn Savaşı, Kadisiye Savaşı, Kudüs'ün Fethi, Mısır'ın Fethi, Nihavent Savaşı, Kıbrıs'ın Fethi, Siffin Savaşı

D. EMEVİLER DÖNEMİ (661 - 750)

- ✓ Hz. Ali'den halifeliği alan Muaviye, ölmeden önce yerine oğlu Yezit'i halife tayin ederek halifeliği saltanata dönüştürmüştür.
- ✓ Muaviye, Hz. Ali döneminde Kûfe'ye taşınan başkentin yerini Şam'a taşımıştır.
- ✓ Emeviler Hz. Ali'nin şahsına, çocuklarına ve taraftarlarına karşı baskı ve şiddet uygulamışlar, ayrıca Arap olmayan Müslümanlara Mevali (yarı köle) muamelesi uygulamışlardır. Emevilerin bu politikaları, Emevilere karşı siyasi ve toplumsal muhalefeti güçlendirmiştir. Bu muhalefet, bir ayaklanma ile Emevi hanedanına son vererek Abbasiler Dönemini başlatmıştır.
- ✓ Emeviler Döneminde İslam Devleti'nin sınırları İspanya'yı da içine alacak şekilde Avrupa'ya kadar uzanmıştır.
- ✓ Emeviler, İstanbul'u da kuşatmış, fakat alamamıştır.
- ✓ **Dönemin Savaşları ve Önemli Siyasi Olayları:** Kerbelâ Olayı, Kadiks Savaşı, Türk-Arap Savaşları, Puvatya Savaşı

E. ENDÜLÜS EMEVİLER DÖNEMİ (756-1031/1232-1492)

- ✓ Emevi hanedanlığı yıkıldıktan sonra Abbasi egemenliğine girmek istemeyen İspanya Müslümanları tarafından Kurtuba merkezli yeni bir devlet kurulmuştur.
- ✓ Bu devletin en güçlü hükümdarı III. Abdurrahman'ın da halife unvanı kullanması üzerine İslam dünyasında aynı anda Abbasiler, Endülüs Emevileri ve Fatimiler olmak üzere üç halife ortaya çıkmıştır. Bu durum İslam dünyasındaki siyasi bölünmüşlüğü kanıtlar.
- ✓ II. Hakem döneminde Kurtuba Camii, kütüphane ve medreseleriyle İslam dünyasının en önemli bilim ve kültür merkezlerinden biri haline gelmiştir.
- ✓ Endülüs Emevileri Avrupa'yı bilim ve kültür yönünden etkilemiş; Avrupa'nın aydınlanmasına ve felsefenin gelişmesine katkıda bulunmuştur.
- ✓ Endülüs Emevi Devleti yıkılınca aynı bölgede Gırnata merkezli Beni Ahmer Devleti kurulmuştur. Beni Ahmer Devleti 1492'de İspanyollar tarafından yıkılmış; buradaki Müslümanlar, İspanyolların uyguladığı kötü muameleden dolayı II. Bayezid döneminde Osmanlı ülkesine getirilmiştir.

F. ABBASİ DÖNEMİ (750 - 1258)

- ✓ Emevi hanedanının yıkılması üzerine Ebu'l Abbas tarafından kurulan Abbasi Devleti'nin başkenti Bağdat'tır.
- ✓ En güçlü dönemlerini Harun Reşit zamanında yaşamışlardır. Bu dönemde Bağdat, dünyanın en önemli bilim ve kültür merkezi haline gelmiştir. Bu döneme "İslam Rönesansı" adı verilir.
- ✓ Talas Savaşı'nda Çinlileri yenip, İslamiyet'in Orta Asya'da yayılmasını sağlamışlardır.
- ✓ Türklere karşı yakın ve hoşgörülü bir politika izlemeleri, Türklere arasında İslamiyet'in yayılmasını hızlandırmıştır.
- ✓ Emevilerin izlediği Arap milliyetçiliği politikasına karşı ümmetçilik politikası izlemişler, tüm Müslüman topluluklara eşit davranmışlardır.
- ✓ IX. yüzyıldan itibaren siyasi güçlerini kaybeden Abbasi halifelerini Türklere (önce Gazneliler, daha sonra Selçuklular) koruma altına almışlardır.
- ✓ 1258'de İlhanlı hükümdarı Hülâgu'nun Bağdat'ı işgal etmesi üzerine devletlerini kaybeden Abbasi hanedanı üyeleri Memlûklara sığınmıştır. 1517 Ridaniye Savaşı'na kadar Memlûk Devleti'nin koruması altında Mısır'da halifeliklerini sürdürmüşlerdir. Osmanlı Devleti'nin Memlûkları Devleti'ne son vermesiyle halifelik Osmanlı Devleti'ne geçmiştir.
- ✓ **Dönemin Savaşları ve Önemli Siyasi Olayları:** Talas Savaşı

İSLAM TARİHİNE AIT ÖNEMLİ GELİŞMELER

DÖNEM	FETİH HAREKETLERİ	ÖRGÜTLENME FAALİYETLERİ	İÇ KARIŞIKLIKLAR
Hz. Muhammed Dönemi	<ul style="list-style-type: none"> – Mekke'nin Fethi – Hayber'in Fethi 	<ul style="list-style-type: none"> – İslam Devleti kuruldu. – Medine Sözleşmesi yapıldı. – Medine başkent oldu. – Ashab-ı Sühfa'da eğitim faaliyetleri başladı. 	
Hz. Ebu Bekir Dönemi	<ul style="list-style-type: none"> – Suriye'nin fethine başlandı. – Irak'ın fethine başlandı. 	<ul style="list-style-type: none"> – Savaşlarda çok sayıda hafızın ölmesi üzerine Kur'an-ı Kerim kitap haline getirildi. 	<ul style="list-style-type: none"> – Yalancı peygamberler ortadan kaldırıldı. – Dinden dönenlerin (Ridde) tekrar İslam'a dönmesi sağlandı.
Hz. Ömer Dönemi	<ul style="list-style-type: none"> – Suriye'nin fethi tamamlandı. – Kudüs, Filistin, Antakya ve Halep fethedildi. – Irak'ın fethi tamamlandı. – İran fethedildi. – Mısır fethedildi. 	<ul style="list-style-type: none"> – İlk düzenli ordu ve cund adı verilen askeri garnizonlar (ordugâh şehirler) kuruldu. – İlk divan örgütü oluşturuldu. – Beyt'ül Mal adı verilen devlet hazinesi kuruldu. – Ülke eyaletlere ayrıldı ve başlarına vali atandı. – Kadılık kurumu oluşturuldu ve mahkemeler kuruldu. – Fethedilen topraklarda iktâ sistemi uygulanmaya başlandı. – Hicri Takvim kullanılmaya başlandı. 	
Hz. Osman Dönemi	<ul style="list-style-type: none"> – Kıbrıs fethedildi. – Harezmi ve Horasan fethedildi. – Azerbaycan ve Gürcistan fethedildi. – Tunus fethedildi. 	<ul style="list-style-type: none"> – İlk İslam donanması kuruldu. – Kur'an-ı Kerim çoğaltılarak eyaletlere gönderildi. 	<ul style="list-style-type: none"> – Devletin üst makamlarına kendi soyundan olanları getirmesi tepkilere yol açtı ve bir grup isyancı tarafından şehit edildi.
Hz. Ali Dönemi	<ul style="list-style-type: none"> – İç karışıklıklar ve savaşlar yüzünden fetihler durdu. 	<ul style="list-style-type: none"> – Başkent Medine'den Kûfe'ye taşındı. 	<ul style="list-style-type: none"> – Hz. Ali'nin halife seçilmesine, Hz. Muhammed'in eşi Hz. Aişe ve Suriye Valisi Muaviye başta olmak üzere, şehit edilen Hz. Osman'ın yakınları itiraz etti. – Hz. Ali ile Hz. Aişe arasında Cemel (Deve) olayı yaşandı. – Suriye Valisi Muaviye liderliğinde örgütlenen Hz. Ali karşıtları ile Hz. Ali arasında Sıffin Savaşı yaşandı. – Sıffin Savaşı'nda yenileceğini anlayan Muaviye, halifelik sorununun Hakemler tarafından çözülmesini istedi ve Hz. Ali bu isteği kabul etti. – Muaviye'nin hakeminin, Muaviye'yi halife seçmesi ile sorun daha da büyüdü. – Hakem Olayı sonucunda Müslümanlar; Muaviye'den yana olanlar, Hz. Ali'den yana olanlar (Şiiler) ve ikisininde halifeliğini kabul etmeyenler (Hariciler) olmak üzere üçe bölündüler. – Hz. Ali, Hariciler tarafından şehit edildi. Böylelikle Dört Halife Dönemi sona erdi, Emeviler Dönemi başladı.
Emeviler Dönemi	<ul style="list-style-type: none"> – İstanbul iki kez kuşatıldı ama alınamadı. – Kuzey Afrika'nın fethi tamamlandı. – İspanya fethedildi. – Kafkaslar ve Maveraünnehir bölgesinde bazı Türk bölgeleri ele geçirildiyse de Hazarlar ve Türgişlerin direnişi nedeniyle Orta Asya'da ilerlenemedi. 	<ul style="list-style-type: none"> – Başkent Kûfe'den, Şam'a taşındı. – Halifelik saltanata dönüştürüldü. – Arapça resmi dil haline geldi. – İlk Arap - İslam parası (dinar/dirhem) basıldı. – Polis (şurta) ve posla (berit) teşkilatı oluşturuldu. 	<ul style="list-style-type: none"> – Muaviye'den sonra halife olan Muaviye'nin oğlu Yezit, Hz. Ali'nin küçük oğlu Hz. Hüseyin ve arkadaşlarını Kerbela'da şehit etti. Kerbela Olayı olarak anılan bu olay, Hakem Olayı'ndan sonra başlayan ayrılığı daha da derinleştirdi. – Günümüzdeki Şiiilik ve Sünnilik ayrımının temeli bu olaya dayanır. ! Emevi Devleti yıkılınca İspanya'daki Müslümanlar, Abbasi Devleti'ne bağlanmayıp, Endülüslü Emevileri (Beni Ahmer Devleti) adıyla siyasi varlıklarını sürdürmüşlerdir.
Abbasi Dönemi	<ul style="list-style-type: none"> – Çinilere karşı Talas Savaşı kazanıldı ve İslamiyet'in Orta Asya'da yayılması sağlandı. 	<ul style="list-style-type: none"> – Başkent Şam'dan Bağdat'a taşındı. – Önemli komutanlık ve valiliklere Türkler getirildi. – Türkler için ordugâh şehirler kuruldu. – Bazı valiler, Abbasi Devleti'nin zayıfladığı son dönemlerinde "Tevaif-i Mülük" denilen devletler kurarak yarı bağımsız hale geldiler. – Vezirlik makamı oluşturuldu. – Devlet işleri, çeşitli görevleri olan divanlar aracılığıyla yürütüldü. Bu divanlar şunlardır: <ul style="list-style-type: none"> – Divan-ı İnşa: Yazı işleri ile görevliydi. – Divan-ı Mezalim: Adalet işleri ile görevliydi. – Divan-ı Ceys: Askerlik işleri ile görevliydi. – Divan-ı Beyt'ül Mal: Mali işler ile görevliydi. 	<ul style="list-style-type: none"> – Babek İsyanı, Türk komutan Afşin tarafından bastırıldı. – IX. yüzyıldan itibaren Abbasi Devleti zayıflamaya başladı. Bu süreçte geniş yetkilere sahip Emir-ül Ümera adı verilen valiler, bağımsızlıklarını ilan ederek Tevaif-ül Mülük adı verilen kısa ömürlü devletler kurdular. Bu devletler şunlardır: <ul style="list-style-type: none"> – Mısır'da: Tolunoğulları, İhşidiler – Kuzey Afrika'da: Aglebiler – Horasan'da: Tahiriler – Maveraünnehir'de: Samanoğulları – İran ve Irak'ta: Büveyhoğulları. ! Bu durum Abbasilerin parçalan sürecini başlatmıştır. – Zamanla güçlenen Şii Büveyhoğulları Bağdat'ı işgal ederek Abbasi halifelerini baskı altına aldılar. Abbasi halifelerini bu baskıdan önce Gazneli Mahmut, daha sonra da Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey kurtardı. – Büyük Selçuklu Devleti yıkılınca korumasız kalan Abbasi Devleti, 1258'de İlhanlı Hükümdarı Hülagu Han'ın Bağdat'ı işgal etmesi üzerine yıkıldı. İlhanlılardan kaçan Abbasi hanedanı mensupları Mısır'daki Memlük Devleti'ne sığındılar. – Osmanlı Devleti'nin Mısır'ı ele geçirmesine kadar Abbasi halifeleri Mısır'da Memlük Devleti'nin korumasında yaşadılar.

İSLAM TARİHİNDEKİ ÖNEMLİ SİYASİ, ASKERİ VE TOPLUMSAL GELİŞMELER

ADI	ÖZELLİĞİ
Akabe Biatları (621 - 622)	– Hicret öncesi Hz. Muhammed ile Medineliler arasında yapılmış olup, Medineliler Hz. Muhammed'e bağlı kalacaklarına ve yardım edebileceklerine söz vermişlerdir. Bunun üzerine Mekkeli Müslümanlar Medine'ye göç etmeye başlamıştır.
Hicret (622)	– Mekke'de baskı ve şiddet gören Müslümanların, 622 yılında Hz. Muhammed'in liderliğinde Mekke'den Medine'ye göç etmesi olayıdır. – Bu olay, Hz. Ömer döneminde hazırlanan Hicri Takvim'in başlangıcı kabul edilmiştir. Hicret'ten sonra Yesrib'e Medine'tül Münevvere (Peygamber Şehri), göç eden Mekkelilere "Muhacir", onlara yardım eden Medineliler ise "Ensar" denilmiştir.
Medine Sözleşmesi (622)	– Hicret'in sonunda Hz. Muhammed ile Medineliler arasında yapılmıştır. – Bir anayasa niteliğinde olup, İslam Devleti'nin kurulduğunu gösteren bir belgedir. – Bu sözleşmeyle Yahudiler, Müslümanlarla birlikte yaşamayı, Medine'ye bir saldırı olursa birlikte savunmayı kabul etmiştir.
Bedir Savaşı (624)	– Medine'ye göç eden Müslümanlarla Mekkeli müşrikler arasında yapılmış olup savaşı Müslümanlar kazanmıştır (Müslümanların ilk zaferidir). – Savaş sonunda ganimetlerin 1/5'i devlete bırakılırken 4/5'i savaşanlara dağıtılmıştır (Bu uygulama İslam savaş hukukunun temellerini oluşturmuştur). – Esir alınan Mekkeli müşriklerden her biri 10 Müslüman gence okuma - yazma öğretmek şartıyla serbest bırakılmıştır (İslamiyet'in okuma yazmaya verdiği önemin kantıdır).
Uhud Savaşı (625)	– Bedir Savaşı'nın intikamını almak isteyen Mekkeli müşriklerle Müslümanlar arasında yapılmıştır. – Hz. Muhammed'e bağlı okçulardan bir bölümünün zamansız yerlerini terk etmesi üzerine kaybedilmiştir (Müslümanların ilk yenilgisidir).
Hendek Savaşı (627)	– Mekkelilerin saldıracağına haber alan Hz. Muhammed, Medine'nin etrafına hendekler kazdırarak savunma önlemi almıştır. – Müslümanlar tarafından kazanılmıştır. – Müslümanların son savunma savaşlarıdır.
Hudeybiye Barışı (628)	– Hz. Muhammed'in Hendek Savaşı'ndan sonra 1500 Müslümanla beraber Hac görevini yerine getirmek için Mekke'ye doğru harekete geçmesini, savaş zanneden Mekkeli müşrikler savaş hazırlığına başlamıştır. Hz. Muhammed, bunun üzerine Hz. Osman'ı Mekkelilere elçi olarak göndermiştir. Hz. Osman'ın esir alınması üzerine Hz. Muhammed de savaş kararı almıştır. Müslümanlarla savaşı göze alamayan Mekkeliler barış istemiştir. Barış isteğini Hz. Muhammed kabul etmiş ve Mekkelilerle Hudeybiye Barış Antlaşması yapılmıştır. Bu Antlaşmaya göre; • Müslümanlar o yıl hac yapamayacaklar, fakat ertesi yıl hac görevlerini yerine getirebileceklerdi. • Reşit olmayan bir Mekkeli, Müslüman olursa Medine'ye alınmayacaktı (Müslümanların aleyhine gibi görünen bu madde daha sonra Müslümanların lehine dönmüştür). • İki taraf arasında on yıl savaş yapılmayacaktı (Bu madde, başka bölgelere seferler düzenlenmesini kolaylaştırmıştır). ! Hudeybiye Antlaşması ile Mekkeliler, İslam Devleti'nin varlığını resmen tanımışlardır.
Hayber'in Fethi (629)	– Şam ticaret yolunun kilit noktasında yer alan ve Yahudilerin kontrolünde bulunan Hayber'in fethi Müslümanların ekonomik gücünü artırmıştır. – Müslümanların ilk taarruz savaşı olup aynı zamanda toprak kazandıkları ilk savaştır. – Gayrimüslimlerden haraç ve cizye vergileri alınmaya başlanmıştır.
Mute Seferi (629)	– Mute, Bizans'a bağlı Suriye bölgesindeki bir yerin adı olup, bu sefer Bizans'la yapılan ilk savaştır. – Hz. Muhammed katılmamıştır. – Bizans'a karşı üstünlük sağlanamamıştır.
Mekke'nin Fethi (630)	– Mekkelilerin Hudeybiye Barışı'nı bozmaları üzerine düzenlenen sefer sonucu Mekkeliler, şehri Müslümanlara teslim etmiştir. – Kâbe putlardan temizlenerek, Mescid-i Aksa yerine Müslümanların yeni kiblesi oldu (Müslümanların ilk kiblesi Kudüs'teki Mescid-i Aksa'dır). – İslam Devleti, Arabistan yarımadasının en büyük siyasi, ekonomik ve askeri gücü oldu.
Huneyn Savaşı (630)	– Henüz İslamiyet'i kabul etmeyen kabilelerle yapılan bu savaşı Müslümanlar kazanmıştır.
Taif Seferi (631)	– Huneyn'de yenilen putperestlerin, Taif şehrine sığınmaları üzerine düzenlenen seferde Taif kuşatılmış, fakat alınamamıştır. Taifliler bir yıl sonra kendi rızalarıyla Müslüman olmuşlardır. – Huneyn ve Taif seferleri ile putperestlere son darbe vurularak Mekke'nin fethi pekiştirilmiştir.
Tebük Seferi (631)	– Hz. Muhammed, Bizans'ın Müslümanlara saldıracağı haberi üzerine Bizans üzerine sefere çıktı. Tebük'e gelindiğinde haberin asılsız olduğu anlaşılınca geri dönüldü. – Bu sefer Arap yarımadası dışına yapılan ilk sefer olup, Hz. Muhammed'in de son seferidir.
Veda Hacı (632)	– Hz. Muhammed'in son haccıdır. – Bu hacda yaklaşık 100.000 kişiye hitaben okuduğu hutbesine "Veda Hutbesi" denir. – Hz. Muhammed Veda Hutbesi'nde – Allah'tan başka bir ilah bulunmadığını, – Bütün Müslümanların kardeş olduğunu, – Kadınlara iyi davranılması gerektiğini, – Kur'an-ı Kerim'in tamamlandığını vurgulamıştır. – Veda Hutbesi, insan haklarını içeren ilk belgelerden biridir. – Hz. Muhammed, Veda Hacı'ndan bir müddet sonra hastalanarak vefat etmiş ve Ravza-i Mutahhara'ya defnedilmiştir.

İSLAM TARİHİNDEKİ ÖNEMLİ SİYASİ, ASKERİ VE TOPLUMSAL GELİŞMELER

ADI	YAŞANDIĞI DÖNEM	ÖZELLİĞİ
Ridde Harekâtı (632)	Hz. Ebu Bekir	– Hz. Muhammed'in vefatının ardından dinden dönenler olmuş ve yalancı peygamberler ortaya çıkmıştır. Dinden dönenlere karşı yapılan savaşlara Ridde Harekâtı denilir.
Yermük Savaşı (634)	Hz. Ebu Bekir	– Bizans'la yapılmış ve kazanılmıştır (Bizans'a karşı kazanılan ilk zaferdir.). – Suriye'nin fethine başlanmıştır.
Ecnadeyn Savaşı (636)	Hz. Ömer	– Bizans'la yapılmış ve kazanılmıştır. – Suriye'nin fethi tamamlanmıştır.
Kadisiye Savaşı (636)	Hz. Ömer	– Sasanilerle yapılmış ve kazanılmıştır. – Irak, İslam Devleti'nin sınırlarına katılmıştır.
Kudüs'ün Fethi (637)	Hz. Ömer	– Kudüs Müslümanlara teslim edilmiş; Filistin, Halep ve Antakya fethedilmiştir.
Mısır'ın Fethi (641)	Hz. Ömer	– Amr Bin As komutasındaki İslam orduları Bizans'ı yenerek Mısır'ı İslam Devleti'nin sınırlarına katmıştır. ! Kuzey Afrika'nın fethi, Hz. Ömer döneminde başlamış, Emeviler döneminde tamamlanmıştır.
Nihavent Savaşı (642)	Hz. Ömer	– Sasanilerle yapılmış ve kazanılmıştır. – İran, İslam Devleti'nin sınırlarına katılmıştır. Bu savaşın sonunda Müslümanlarla Türkler sınır komşusu olmuştur.
Kıbrıs'ın Fethi (649)	Hz. Osman	– Suriye valisi Muaviye tarafından ilk İslam donanması oluşturulmuş ve bu donanmayla Kıbrıs fethedilmiştir.
İlk Türk-Arap Savaşları (655)	Hz. Osman	– Horasan'a kadar ilerleyen Müslüman - Arap ordularıyla Hazar Türkleri arasında yoğun savaşlar yaşanmış; bu savaşlar sonucunda Hazarlar İslam ordularının Kafkaslar'ın kuzeyine geçmesini engellemiştir.
Deve (Cemel) Olayı (656)	Hz. Ali	– Hz. Osman'ın şehit edilmesi üzerine Hz. Ali halife seçilmiştir. Bunun üzerine, Hz. Osman'ın ailesi (Emeviler), Hz. Osman'ın katillerini cezalandırmadığı gerekçesiyle Hz. Ali'ye cephe almıştır. İki taraf arasındaki gerginlik kısa sürede büyüyerek bir iç çatışmaya dönüşmüştür. Bu çatışmalara, Hz. Ayşe'nin bindiği devenin etrafında gerçekleştiği için "Deve Olayı" denmiştir. – Bu olay sonrası Hz. Ali, başkenti Medine'den Küfe'ye taşınmıştır. – Müslümanlar arasındaki ilk iç savaştır. (Siffin Savaşı, Hakem Olayı ve Kerbelâ Olayı bu savaşın devamı niteliğindeki diğer iç savaşlardır.)
Siffin Savaşı ve Hakem Olayı (657)	Hz. Ali	– Hz. Ali'ye karşı olanlar (Emevi ailesi / Hz. Osman taraftarları) Şam Valisi Muaviye'yi halife seçince, Hz. Ali ve Muaviye taraftarları arasında savaş başlamıştır. – Savaş Hz. Ali taraftarlarının üstünlüğü ile sürerken, Muaviye taraftarları, mızraklarının uçlarına Kur'an-ı Kerim sayfaları takarak halifelik sorununun çözümü için Kur'an-ı Kerim'in hakemliğine başvurulmasını istediler. – Hakem Olayı ile halifelik sorunu çözümlenemediği gibi daha büyük bir çıkmaza girdi. Bu olay sonunda Müslümanlar üç gruba ayrıldılar: Emeviler: Muaviye'den yana olanlar. Şiiiler: Hz. Ali'den yana olanlar. Hariciler : Hz. Ali ve Muaviye'ye karşı olup İslamiyet'in halifesi de yönetilebileceğini savunanlar. – Hariciler, Hakem Olayı sonrasında Hz. Ali ve Muaviye'nin öldürülmesine karar vermişler. Bunun sonucunda Hz. Ali'yi şehit etmişler, Muaviye ise onların suikast girişiminden kurtulmuştur. Böylelikle Dört Halife Dönemi sona ermiş, Emeviler Dönemi başlamıştır. – Bu olay İslam dünyasındaki ayrılıkları daha da arttırmıştır.
Kerbela Olayı (680)	Emeviler	– Muaviye'den sonra halife olan Muaviye'nin oğlu Yezit'in halifeliğini tanımayan Hz. Ali taraftarları, Hz. Hüseyin'i halife yapmak istediler. Bunun üzerine Yezit'in askerleri Hz. Hüseyin ve beraberindekileri şehit ettiler. Bu olay İslam dünyasındaki ayrılıkları derinleştirmiştir.
Kadiks Savaşı (711)	Emeviler	– Tank Bin Ziyad komutasındaki Emeviler, Vizigotlarla savaşarak İspanya'yı fethettiler ve buraya Endülüs adını verdiler. – Bu savaş sonrasında Emeviler, İslamiyet'i batıdan Avrupa'ya yaymaya başladılar. Daha sonra da Osmanlılar doğudan, İslamiyet'i Avrupa'ya yaymaya başlayacaklardır.
Türk-Arap Savaşları	Emeviler	– Emevi orduları ile Kafkaslar'da Hazarlar, Maveraünnehir'de ise Türkişler arasında savaşlar yapılmıştır. Bu savaşlar sonucunda Emevilerin Orta Asya'ya girmesi engellenmiştir.
Puvatya Savaşı (732)	Emeviler	– Avrupa'da Emevilerle Franklar arasında yapılmıştır. – Bu savaşta Franklar, Emevileri yenerek İslamiyet'in Avrupa'nın içlerine doğru ilerlemesini durdurmuşlardır.
Talas Savaşı (751)	Abbâsiler	– Orta Asya egemenliği için Müslüman Araplarla (Abbâsiler) Çinliler arasında yaşanmıştır. – Karluk, Yağma ve Çiğil Türklerinin yardımıyla savaşı Abbâsiler kazanmıştır. – Bu savaş sonrasında Müslümanlar, Çinlilerden kağıt, matbaa, barut ve pusulayı öğrenmiştir. – Bu savaş sonrası Türkler, İslamiyet'i kabul etmeye başlamıştır.

İSLAM KÜLTÜR VE UYGARLIĞININ ÖZELLİKLERİ

YÖNETİM

– İslam Devleti, Hicret'in ardından Hz. Muhammed tarafından Medine'de kurulmuştur.

! Bu olaydan sonra Yesrib'in adı Medinetü'n-Nebi (Peygamber Şehri) olarak anılmaya başlanmıştır.

– Hz. Muhammed peygamberlik görevi dışında, devlet başkanlığı ve ordu komutanlığı görevlerini de üstlenmiştir.

– Hz. Muhammed'den sonra İslam Devleti'nin başına geçen devlet başkanlarına halife denmiştir.

– Hz. Ömer döneminde ilk divan örgütü oluşturulmuş, ülke eyaletlere ayrılıp başlarına valiler atanmış, ilk adli teşkilat kurulmuş, kadılık kurumu oluşturulmuş ve Beytül Mal denilen hazine oluşturulmuştur.

– İlk dört halife seçimle belirlenirken Emevilerle beraber halifelik babadan oğula geçmeye başladı (saltanatlık sistemi) ve bu uygulama Abbasiler ve Osmanlılarda da devam etmiştir (Son halife Osmanoğulları ailesinden Abdülmecittir).

– Emeviler Döneminde polis (şurta) ve posta (berid) teşkilatları oluşturulmuştur.

– Abbasiler Döneminde, Sasanilerin etkisiyle devlet örgütlenmesi genişletilmiş ve vezirlik makamı oluşturulmuştur.

BİLİM

– Hz. Muhammed döneminde Mescid-i Nebevi'nin bir kısmı eğitim ve öğretim için ayrılmıştır. Sofa adı verilen bu bölümde eğitim gören kişilere "As-hab-ı Suffa" adı verilmiştir. İlk İslam eğitim ve öğretim kurumu özelliği taşıyan bu okulda bizzat Hz. Muhammed ders vermiştir.

– Abbasiler Döneminde Bağdat'ta Beyt'ül Hikme (İlimler Evi) adı verilen araştırma okulları, büyük kütüphaneler ve çeviri büroları açılmıştır. (Abbasilerin bilime verdikleri önem sayesinde "İslam Rönesansı" yaşanmıştır.)

– Endülüs Emevileri Döneminde kurulan Kurtuba Medresesi'nde Müslümanlar dışında Avrupa'nın değişik bölgelerinden gelen Hristiyanlar da eğitim görmüştür.

! Bu durum İslam kültür ve uygarlığının Avrupa'da tanınmasında ve Avrupa'nın aydınlanmasında etkili olmuştur.

– Büyük Selçuklu veziri Nizamülmülk tarafından Bağdat'ta açılan Nizamiye Medresesi, dönemin en önemli eğitim kurumudur. Dini ve pozitif bilimlerin beraber okutulduğu bu medrese aynı zamanda ilk üniversite niteliği taşır. Bu medrese geleneğini daha sonra Osmanlılar daha da geliştirmiştir.

HUKUK

– İslam Hukuku, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in söz ve uygulamaları (sünnet) etrafında şekillenmiştir. Şer'i Hukuk denilen bu hukuk sistemi zamanla din adamlarının yorumu (kıyas ve icma) ile genişlemiştir.

– Hz. Ömer döneminde kadılık müessesesi oluşturulmuş ve eyaletlere kadılar atanmıştır (İslam hukukunu uygulayan kişilere kadı denir).

TOPLUM

– İslamiyet, Cahiliye Dönemindeki kadını aşağılayan ve köleciliği özendiran anlayışı ortadan kaldırarak, tüm insanları eşit görmüştür. Bu durum kadınların ve kölelerin İslamiyeti benimsemesini hızlandırmıştır.

– Bu eşitlikçi anlayış Emeviler Döneminde bozulmuştur. Emeviler, Arap milliyetçiliği politikası izlemişler ve Arap olmayanları "mevali" yani yarı köle uygulamasına tabi tutmuşlardır. Abbasiler Döneminde bu uygulamaya son verilmiştir.

– İslam toplumunda gayrimüslimlere (Hristiyan ve Yahudiler) "zimmi" denmiştir. Zimmiler devletin kendilerine sağladığı korumaya karşı ek vergiyeye (cizye, haraç) tabi tutulmuştur.

EKONOMİ

– Halk yaygın olarak ticaret, hayvancılık ve tarımla uğraşmıştır.

– Hz. Ömer döneminde devlete ait topraklarda iktâ sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Bu sistem hem ülke topraklarının daha verimli kullanılmasını sağlamış, hem de devletin toprak üzerindeki egemenliğini güçlendirmiştir.

! Bu sistem, daha sonra kurulacak tüm Türk-İslam devletlerinde de uygulanacaktır.

– Hz. Ömer döneminde, Beyt'ül Mal denilen devlet hazinesi oluşturulmuştur.

– Emeviler Döneminde, ilk İslam parası olan dinar ve dirhem basılmıştır.

– Sınırların genişlemesiyle İpek Yolu ve Baharat Yolu güzergâhlarına hakim olan Müslümanlar, farklı topluluklarla (Çinliler, Hintliler, Bizanslılar, Sasaniler, Franklar, Hazarlar ve İtil Bulgarları) ticari ilişkilerini yoğunlaştırmıştır.

! Bu durum, başta İtil Bulgarları olmak üzere, İslamiyet'in farklı topluluklar tarafından tanınip kabul edilmesine neden olmuştur.

İslam Devleti'nde devletin gelir kaynakları şunlardır:

– Öşür: Müslümanlardan 1/10 oranında alınan ürün vergisi

– Haraç: Gayrimüslimlerden 1/5 oranında alınan ürün vergisi

– Cizye: Gayrimüslimlerden, askerlik yapmadıkları için alınan vergi

– Ganimetler: Savaşta ele geçirilenlerin 1/5'i

– Diğer vergiler: Madenlerden, gümrüklerden, bağlı ülkelerden, ormanlardan ve tuzlalardan alınan vergiler

– Zekât: Zengin Müslümanların mallarından 1/40 oranında alınıp fakirlere dağıtılan vergi

ORDU

– İslam savaş hukuku, Hz. Muhammed Döneminde oluşmuştur.

– Hz. Ömer döneminde ilk düzenli ordu (ceyş) kurulmuş ve ordugâhlar oluşturulmuştur.

– Emeviler Döneminde Arap olmayanlara orduda yer verilmezken, Abbasiler döneminde bu uygulamaya son verilmiştir. Özellikle Türklerle orduda geniş yer verilmiştir. Türkler için Samarra ordugâhi kurulmuş ve Bizans sınırındaki eyaletlere (avasım) Türkler yerleştirilmiştir.

– Hz. Osman döneminde ilk İslam donanması kurulmuştur.

! Gayrimüslim topraklara yönelik (fetih amaçlı) yapılan savaşlara gaza veya cihat denir.

SANAT

– İslam sanatı en çok mimari, hat (güzel yazı) ve tezhip (süsleme) alanlarında gelişmiştir.

– Başlangıçta Arap etkisinin egemen olduğu İslam sanatı, zamanla Müslüman olan farklı toplulukların (Türkler, İranlılar, Hintler gibi) ve çevre uygarlıklarının (Bizans) katkısıyla gelişmiş ve sentez bir nitelik kazanmıştır.

– Resim ve heykel sanatı, Cahiliye Döneminin alışkanlıklarını çığırıştırdığı gerekçesiyle gelişmemiştir.

– En çok cami mimarisi gelişmiştir. Emeviler Döneminde camilere minber ve minare yapımaya başlanmıştır.

MAVERAÜNNEHİR VE ÇEVRESİNDE

KARAHANLI DEVLETİ

- **Kurucusu:** Bilge Kül Kadir Han
- **Kuruluşu:** Uygurların, Kırgızlar tarafından yıkılmasından sonra Karluk, Yağma ve Çiğil Türkleri tarafından kurulmuştur.
- **Kurulduğu Yer/Başkent:** Orta Asya / Balasagun
- **Önemli Hükümdarı:** Yusuf Kadir Han (Satuk Buğra Han döneminde İslamiyet benimsenmiştir.)
- **Önemli Eserleri:** Semerkant Medresesi, Arap Ata Türbesi
- **Önemli Siyasi Olayları:** Selçuklulara karşı Gaznelilerle iş birliği yapmışlardır.
- **Yıkılışı:** İkil teşkilatlanmadan dolayı doğu-batı olarak ikiye ayrılmıştır. Başkenti önce Balasagun sonra Kaşgar olan Doğu Karahanlılara 1211'de Karahitaylılar, başkenti Semerkant olan Batı Karahanlılara 1212'de Harzemşahlar son vermiştir.

GAZNE DEVLETİ

- **Kurucusu:** Alp Tigin
- **Kuruluşu:** Samanoğulları valiliği yapan Alp Tigin'in bağımsızlığını ilan etmesiyle kurulmuştur.
- **Kurulduğu Yer/Başkent:** Afganistan / Gazne
- **Önemli Hükümdarı:** Sultan Mahmut
- **Önemli Eserleri:** Zafer Kuleleri, Leşker-i Bazar
- **Önemli Siyasi Olayları:** Hint Seferleri sonucunda İslamiyet'i Hindistan'a yaymışlardır.
- **Yıkılışı:** Selçuklulara karşı Nesa, Serahs ve Dandanakan savaşlarını kaybederek yıkılış sürecine girmiştir. Gurlular tarafından yıkılmıştır.

BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ

- **Kurucusu:** Tuğrul Bey
- **Kuruluşu:** 1040 Dandanakan Savaşı ile kurulmuştur.
- **Kurulduğu Yer/Başkent:** Horasan / Nişabur
- **Önemli Hükümdarı:** Alp Arslan, Melikşah ve Sultan Sencer
- **Önemli Eserleri:** Nizamiye Medreseleri
- **Önemli Siyasi Olayları:** Nesa, Serahs ve Dandanakan savaşlarında Gaznelileri yengiliğe uğratarak kuruluş süreçlerini tamamlamışlardır. Pasinler ve Malazgirt savaşlarında Bizans'ı yenerek Anadolu'nun kapılarını Türklere açmışlardır.
- **Yıkılışı:** 1141 Katvan Savaşı'nda Karahitaylara yenilerek zayıflamışlar ve kısa süre içinde yıkılmışlardır.

ANADOLU'DA KURULAN DEVLETLER

İLK ANADOLU BEYLİKLERİ

- **Kurucusu:** Artuk Bey, Saluk Bey, Mengücek Bey, Danişment Bey, Çaka Bey
- **Kurulduğu Yer:** Anadolu
- **Önemli Özelliği:** Malazgirt Savaşı'ndan sonra kurulmuşlar, Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma sürecini başlatmışlardır.

II. ANADOLU BEYLİKLERİ

- **Kurucusu:** Türkiye Selçuklu Devleti'ne bağlı beyler
- **Kurulduğu Yer:** Anadolu
- **Önemli Özelliği:** Köseadağ Savaşı'ndan sonra kurulmuşlar, Anadolu'daki Türk-İslam kültürünü korumuşlardır.

KARAKOYUNLU DEVLETİ

- **Kurucusu:** Bayram Hoca
- **Kurulduğu Yer:** Anadolu
- **Başkent:** Erciş - Tebriz
- **Önemli Eserleri:** Tebriz Gök Mescidi
- **Yıkılışı:** Akkoyunlular tarafından yıkılmıştır.

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ

- **Kurucusu:** Kutalmışoğlu Süleyman Şah
- **Kurulduğu Yer:** Anadolu
- **Başkent:** İznik - Konya
- **Önemli Eserleri:** Çifte Minareli Medrese, Karatay Medresesi, Gevher Nesibe Darüşşifası, Döner Kümbet
- **Önemli Özelliği:** Anadolu'yu büyük ölçüde (Marmara ve Doğu Karadeniz hariç) Türkleştirmiş ve İslamlaştırmışlardır.

AKKOYUNLU DEVLETİ

- **Kurucusu:** Karayülük Osman
- **Kurulduğu Yer/Başkent:** Anadolu / Diyarbakır
- **Önemli Eserleri:** Dede Korkut Hikayeleri'ni yazılı hale getirmişler ve Kuran-ı Kerim'i Türkçeye çevirmişlerdir.
- **Önemli Hükümdarı:** Uzun Hasan
- **Önemli Siyasi Olayları:** Otlukbeli Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne yenilmiştir.
- **Yıkılışı:** Safeviler tarafından yıkılmıştır.

KURULAN DEVLETLER

HARZEMŞAH DEVLETİ

- **Kurucusu:** Kutbeddin Muhammed /İ Arslan
- **Kuruluşu:** Büyük Selçuklu valisi olan İ Arslan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ile kurulmuştur.
- **Kurulduğu Yer/Başkent:** Harzem / Ürgenç
- **Önemli Hükümdarı:** Alaaddin Tegiş
- **Önemli Siyasi Olayları:** Otrar Olayı sonucu Moğol saldırılarına maruz kalmışlardır.
- Büyük Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra kendilerini Büyük Selçukluların varisi olarak görmüşler ve Türkiye Selçuklu Devleti ile egemenlik mücadelesine girmişlerdir. Bu mücadele sonucunda yaşanan Yassı Çemen Savaşı'ni kaybederek yıkılmışlardır.

SAFEVİLER

- **Kurucusu:** Şah İsmail
- **Kuruluşu:** Akkoyunlulara son vererek kurulmuştur.
- **Kurulduğu Yer/Başkent:** İran/Tebriz
- **Önemli Hükümdarı:** Şah I. Abbas
- **Önemli Siyasi Olayları:** Çaldıran Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne yenilmişlerdir. Amasya Antlaşması ile ilk kez Osmanlı-İran diplomasisi başlamış ve Kasrı Şirin Antlaşması ile günümüze kadar gelen Türk-İran sınırı belirlenmiştir.
- **Yıkılışı:** 1736'da Türklerin Avşar boyundan Nadir Şah tarafından yıkılmıştır. İran'ı, 1925'te Fars asıllı Pehlevi hanedanı yönetmeye başlamıştır.

MISIR'DA KURULAN DEVLETLER

TOLUNOĞULLARI DEVLETİ

- **Kurucusu:** Ahmet bin Tolun
- **Kuruluşu:** Mısır'da Abbasi valisi iken bağımsızlığını ilan etmiştir.
- **Kurulduğu Yer/Başkent:** Mısır / Fustat
- **Önemli Eserleri:** Kahire Ulu Cami
- **Yıkılışı:** Abbasiler tarafından yıkılmıştır.

İHŞİD (AKŞİT) DEVLETİ

- **Kurucusu:** Muhammed bin Toğaç
- **Kuruluşu:** Mısır'da Abbasi valisi iken bağımsızlığını ilan etmiştir.
- **Kurulduğu Yer/Başkent:** Mısır / Fustat
- **Yıkılışı:** Fatimiler tarafından son verilmiştir. (Fatimiler bir dönem Mısır'a egemen olan Şii Arap devletidir.)

EYYÜBÎ DEVLETİ

- **Kurucusu:** Selahaddin Eyyubi
- **Kuruluşu:** Fatimi Devleti'ne son vererek kurulmuştur.
- **Kurulduğu Yer/Başkent:** Mısır
- **Önemli Hükümdarı:** Selahaddin Eyyubi
- **Önemli Siyasi Olayları:** Hittin Savaşı ile Kudüs'ü Haçlılardan geri almışlardır.
- **Yıkılışı:** Memlük komutanı Aybeg tarafından yıkılmıştır.

MEMLÜK DEVLETİ

- **Kurucusu:** Sultan Aybeg
- **Kuruluşu:** Eyyübilere son vererek kurulmuştur.
- **Kurulduğu Yer/Başkent:** Mısır
- **Önemli Hükümdarı:** Sultan Baybars
- **Önemli Siyasi Olayları:** Ayn-ı Calut Savaşı ile İlanlıları durdurmayı başarmıştır.
- **Yıkılışı:** Mercidabık ve Ridaniye Savaşları sonucunda Osmanlı Devleti tarafından yıkılmıştır.

TÜRK-MOĞOL DEVLETLERİ

İLHANLI DEVLETİ

- **Kurucusu:** Hülagü Han
- **Kuruluşu:** Cengiz Han'ın vaadettiği topraklarda kurulmuştur.
- **Kurulduğu Yer/Başkent:** İran / Tebriz
- **Önemli Hükümdarı:** Gazan Han (İslamiyet bu dönemde benimsemiştir.)
- **Önemli Eserleri:** Erzurum Yakutiye Medresesi
- **Önemli Siyasi Olayları:** Abbasilere ve Batınlık faaliyetlerine son vermiştir. 1243 Köseadağ Savaşı ile Türkiye Selçuklu Devleti'ni yenerek Anadolu'ya hakim olmuştur.
- **Yıkılışı:** 1336'da iç karışıklıklar sonucu yıkılmıştır.

KUBILAY DEVLETİ

- **Kurucusu:** Kubilay Han
- **Kuruluşu:** Moğol Devleti topraklarında kurulmuştur.
- **Kurulduğu Yer/Başkent:** Çin / Pekin
- **Önemli Siyasi Olayları:** Marco Polo'nun da içerisinde bulunduğu Papalık tarafından gönderilen heyetin faaliyetleri sonucunda Hristiyanlık benimsenmiştir.
- **Yıkılışı:** Kubilay Han'ın ölümünden sonra devlet zayıflamış ve Çinleşmiştir.

ALTIN ORDA DEVLETİ

- **Kurucusu:** Batu Han
- **Kuruluşu:** Cengiz Han'ın vaadettiği topraklarda kurulmuştur.
- **Kurulduğu Yer/Başkent:** Karadeniz'in Kuzeyi / Saray
- **Önemli Hükümdarı:** Berke Han (İslamiyet bu dönemde benimsemiştir.)
- **Yıkılışı:** Timur saldırıları sonucu yıkılmıştır.

ÇAĞATAY DEVLETİ

- **Kurucusu:** Çağatay Han
- **Kuruluşu:** Cengiz Han'ın vaadettiği topraklarda kurulmuştur.
- **Kurulduğu Yer/Başkent:** Orta Asya / Almalk
- **Önemli Hükümdarı:** Kebek Han (Tarmaşirin döneminde İslamiyet benimsemiştir.)
- **Önemli Eserleri:** Camiüt Tevarih (Reşidüddin)
- **Önemli Siyasi Olayları:** Orta ve Ön Asya'ya hakim olmuştur.
- **Yıkılışı:** Timur tarafından yıkılmıştır.

TİMUR DEVLETİ

- **Kurucusu:** Timur
- **Kuruluşu:** Çağatay Hanlığı'nın zayıflamasından faydalanarak kurulmuştur.
- **Kurulduğu Yer/Başkent:** Türkistan / Semerkant
- **Önemli Hükümdarı:** Timur, Uluğ Bey
- **Önemli Siyasi Olayları:** Terek Savaşı'nda Altın Orda Devleti'ni, Ankara Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ni yenmiştir.
- **Yıkılışı:** Özbekler (Şeybaniler) tarafından yıkılmıştır.

BABÜR DEVLETİ

- **Kurucusu:** Babür Şah
- **Kuruluşu:** Timur Devleti'nin devamı olarak kurulmuştur.
- **Kurulduğu Yer/Başkent:** Hindistan / Agra
- **Önemli Hükümdarı:** Celaleddin Ekber
- **Önemli Eserleri:** Tac Mahal
- **Önemli Siyasi Olayları:** Gaznelilerin İslamlaştırdığı Hindistan topraklarında İslamiyet'in kökleşmesini sağlamıştır.
- **Yıkılışı:** İngiliz saldırıları sonucunda yıkılmıştır.

İLK TÜRK İSLAM DEVLETLERİ

KARAHANLI DEVLETİ (840 – 1212)

- **Kurucusu:** Bilge Kül Kadir Han
- **Kuruluşu:** Uygurların, Kırgızlar tarafından yıkılmasından sonra Karluk, Yağma ve Çiğil Türkleri tarafından kurulmuştur.
- **Kurulduğu Yer/Başkent:** Batı Türkistan / Balasagun
- **Önemli Hükümdarları:** Yusuf Kadir Han, Satuk Buğra Han
- **Önemli Eserleri:** Semerkant Medresesi, Arap Ata Türbesi
- **Önemli Bilim İnsanları ve Sanatçılar:** Yusuf Has Hacip, Kaşgarlı Mahmut, Edip Ahmet Yükeki, Ahmet Yesevi
- **Önemli Siyasi Olayları:** Selçuklulara karşı Gaznelilerle iş birliği yapmışlardır.
- **Yıkılışı:** İkili teşkilatlanmadan dolayı doğu-batı olarak ikiye ayrılmıştır. Başkenti önce Balasagun sonra Kaşgar olan Doğu Karahanlılara 1211'de Karahitaylılar, başkenti Semerkant olan Batı Karahanlılara 1212'de Harzemşahlar son vermiştir.

Önemli Özellikleri:

- Orta Asya'da İslamiyet'i kabul eden ilk Türk devletidir.
- Satuk Buğra (Abdülkerim) Han döneminde, İslamiyet resmi din olmuştur.
- İslamiyet'in Türkler arasında yayılmasını sağlamışlardır.
- İlk Türk-İslam eserlerini oluşturmuşlardır.
- Türkçenin geliştirilmesine önem vermişlerdir.
- Ribat adıyla kervansaraylar yapmışlardır.
- Özellikle Maverünnehir bölgesine büyük medreseler inşa etmişler ve burslu öğrencilik sistemini başlatmışlardır.

GAZNE DEVLETİ (963 – 1212)

- **Kurucusu:** Alp Tigin
- **Kuruluşu:** Samanoğulları valiliği yapan Alp Tigin'in bağımsızlığını ilan etmesiyle kurulmuştur.
- **Kurulduğu Yer/Başkent:** Afganistan / Gazne
- **Önemli Hükümdarı:** Sultan Mahmut
- **Önemli Eserleri:** Zafer Kuleleri, Leşker-i Bazar
- **Önemli Bilim İnsanları ve Sanatçılar:** Biruni, Firdevsi, Farabi, İbn-i Sina
- **Önemli Siyasi Olayları:** Hint Seferleri sonucunda İslamiyet'i Hindistan'a yaymışlardır.
- **Yıkılışı:** Selçuklulara karşı Nesa, Serahs ve Dandanakan savaşlarını kaybederek yıkılış sürecine girmiştir. Gurlular tarafından yıkılmıştır.

Önemli Özellikleri:

- Fetih politikası izleyerek İslamiyet'in Hindistan'da yayılmasını sağlamışlardır.
- İslam dünyasını başta Şii Bueveyhoğulları olmak üzere iç ve dış tehditlere karşı korumuşlardır.
- Gazneli Mahmut'a İslam dünyasını iç ve dış tehditlere karşı koruduğu için Abbasi Halifesi tarafından Sultan unvanı verilmiştir. (Sultan unvanını kullanan ilk Türk hükümdarı Gazneli Mahmut'tur.)
- Eğitimde Arapça, edebiyatta Farsça, saray ve orduda Türkçeyi kullanmışlardır.

BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ (1038 – 1157)

- **Kurucusu:** Tuğrul Bey
- **Kuruluşu:** 1040 Dandanakan Savaşı ile kurulmuştur.
- **Kurulduğu Yer/Başkent:** Horasan / Nişabur
- **Önemli Hükümdarları:** Tuğrul Bey, Alp Arslan, Melikşah ve Sultan Sencer
- **Önemli Eserleri:** Nizamiye Medreseleri
- **Önemli Bilim İnsanları ve Sanatçılar:** Nizamülmülk, Ömer Hayyam, İmam-ı Gazali
- **Önemli Siyasi Olayları:** Nesa, Serahs ve Dandanakan savaşlarında Gaznelileri yengilgiye uğratarak kuruluş süreçlerini tamamlamışlardır. Pasinler ve Malazgirt savaşlarında Bizans'ı yenerek Anadolu'nun kapılarını Türklere açmışlardır.
- **Yıkılışı:** 1141 Katvan Savaşı'nda Karahitaylara yenilerek zayıflamışlar ve kısa süre içinde yıkılmışlardır.

Önemli Özellikleri:

- Oğuzların Kınık Boyu tarafından kurulmuşlardır.
- 1071 Malazgirt Savaşı ile Anadolu'nun kapılarını Türklere açmışlardır.
- Ön Asya'da Türk kültürünün ve İslamiyet'in yayılmasını sağlamışlardır.
- Nişabur, Rey, İsfahan ve Merv şehirlerini, yönetim merkezi olarak kullanmışlardır.
- Tuğrul Bey (Doğu'nun ve Batı'nın Sultanı) döneminde İslam dünyasının siyasi lideri olmuşlardır.
- İslam dünyasını iç ve dış saldırılara karşı korumuşlardır.
- Hasan Sabbah'ın liderliğini yaptığı Batınilere (Haşhaşiler) karşı mücadele etmişlerdir.
- Egemen oldukları coğrafyanın etkisiyle Fars kültürünün etkisinde kalmışlardır.
- Nizamiye medreselerini kurmuşlar, Celali takvimini oluşturmuşlar ve iktâ sistemini geliştirmişlerdir.

TÜRK-İSLAM TARİHİNE AİT ÖNEMLİ SAVAŞLAR

SAVAŞIN ADI	TARAFLARI	SAVAŞIN SONUCU
Talas	Abbasiler Çin	Abbasiler kazanmıştır. Savaş sonrasında Türkler İslamiyet'i kabul etmeye başlamıştır. ! Türk-İslam tarihini başlatan savaştır.
Dandanakan	Büyük Selçuklular Gazne Devleti	Büyük Selçuklular kazanmıştır. Tarihte bir büyük Türk devleti (Gazne) yıkılırken başka bir büyük Türk devleti (Büyük Selçuklu) kurulmuştur. ! Büyük Selçukluların kuruluşunu sağlayan savaştır.
Pasinler	Büyük Selçuklular Bizans	Büyük Selçuklular kazanmıştır. Anadolu'ya Türklerin akınları sıklaşmıştır. ! Anadolu'nun kapılarını Türklere aralayan savaştır.
Malazgirt	Büyük Selçuklular Bizans	Büyük Selçuklular kazanmıştır. Anadolu'nun kapıları Türklere açılmıştır. Ardından Anadolu'da ilk beylikler kurulmuştur. ! Anadolu'nun kapılarını Türklere açan savaştır.
Katvan	Büyük Selçuklular Karahitaylar	Büyük Selçuklular kaybetmiştir. Büyük Selçuklu Devleti yıkılış sürecine girmiştir. ! Büyük Selçukluların yıkılmasına yol açan savaştır.

TÜRK-İSLAM TARİHİNE YÖN VEREN ÖNEMLİ DEVLET ADAMLARI

ADI	DEVLETİ	ÖZELLİĞİ
Gazneli Mahmut	Gazne Devleti	İslamiyet'in Hindistan'a yayılmasını sağlamıştır. Abbasi Halifelerini korumuştur. Abbasi Halifeleri tarafından kendisine sultan unvanı verilen ilk Türk hükümdardır.
Tuğrul Bey	Büyük Selçuklu Devleti	Selçuklu Devleti'ni tam bağımsız bir devlet haline getirmiştir.
Çağrı Bey	Büyük Selçuklu Devleti	Tuğrul Bey'in kardeşi olup Anadolu'ya yönelik ilk Selçuklu akınlarını başlatmıştır.
Alparslan	Büyük Selçuklu Devleti	Malazgirt Savaşı'nı kazanarak Anadolu'nun kapılarını Türklere açmıştır.
Melik Şah	Büyük Selçuklu Devleti	Büyük Selçuklu Devleti'ni en geniş sınırlara ulaştırmıştır. Batınlara karşı mücadele etmiştir.
Nizamülmülk	Büyük Selçuklu Devleti	Büyük Selçuklu Devleti'nin ünlü veziridir. Siyasetname adlı eserin sahibidir. Türk-İslam devletlerindeki pek çok uygulamanın düzenleyicisidir. Nizamiye Medreselerinin kurucusudur.

İLK TÜRK - İSLAM YAZILI ESERLERİ

KUTADGU BİLİĞ (Mutluluk Veren Bilgi)

Yusuf Has Hacib tarafından yazılan Kutadgu Bilig, Karahanlılar Dönemi'nde Türk-İslam kültürünün teşekkül ettiği Uygur kültür havzasında ortaya çıkan ve İslami esaslarla millî değerlerin harmanlandığı Türk dilinde kaleme alınan, siyasetname niteliğindeki bir eserdir.

DİVÂN-I HİKMET

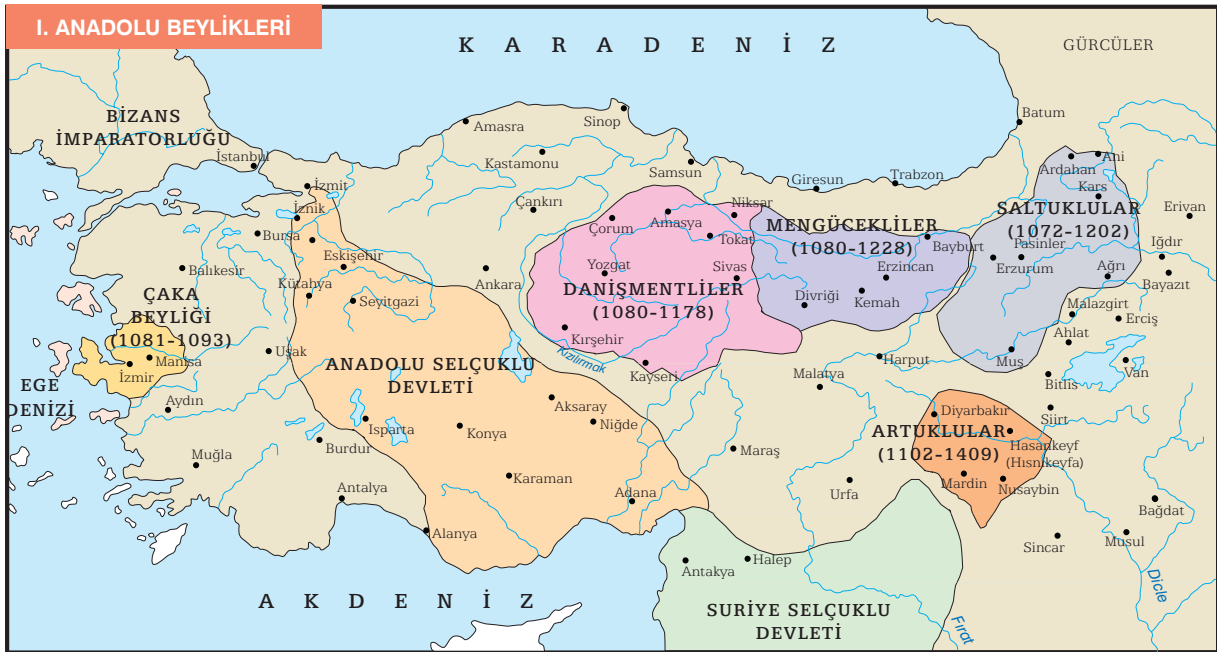
Ahmed Yesevî'nin "hikmet"lerinden oluşan eserdir. Bu hikmetlerin temelinde Ahmed Yesevî'nin inanç ve düşünceleri, tarikatının esasları bulunmaktadır. Hikmetler, Türkler arasında bir düşünce birliğinin oluşması bakımından çok önemlidir.

ATEBETÜ'L HAKAYİK (Hakikatlerin Eşiği)

XII. yüzyıl Türk şairlerinden Edib Ahmed Yüknekî'nin Uygur alfabesini kullanarak Doğu Türkçesiyle yazdığı ahlâk ve nasihata dair eseridir. Türk-İslam edebiyatının Kutadgu Bilig'den sonra yazıya geçirilmiş en eski ikinci eseridir. Dinî ve toplumsal ahlâk esaslarını topluma yerleştirmek için çok defa âyet ve hadislerle desteklenen fikirler, kolaylıkla anlaşılabilir tarzda oldukça sade bir dille ifade edilmiştir. Bu özellikleriyle esere bir nasihat kitabı olarak da bakmak mümkündür.

DİVÂNÜ LÜGATİ'T TÜRK

Kâşgarlı Mahmud tarafından Araplara Türkçeyi öğretmek ve Türkçenin Arapça kadar zengin bir dil olduğunu göstermek amacıyla yazılan ilk Türk dili sözlüğüdür. Divânü Lügati't Türk, Türk toplum hayatının her sahasına ait çeşitli bilgileri ihtiva etmektedir. Bu yönüyle ansiklopedik bir sözlük niteliği taşıyan eserde yer alan haritanın, ilk Türk dünyası haritası olması bakımından büyük değeri vardır. Haritada Türklerin oturduğu yerlerle bunların münasebette bulunduğu milletlere de yer verilmiştir.

A) I. ANADOLU BEYLİKLERİ (Malazgirt Savaşı Sonrası Kurulan Beylikler)

- Malazgirt Savaşı'nın ardından Büyük Selçuklu komutanları tarafından Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı olarak kurulmuşlardır.
- Büyük Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra bağımsız hale gelmişlerdir.
- Anadolu'ya ilk Türk-İslam eserlerini yaparak, Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma sürecini başlatmışlardır.
- Türkiye Selçuklu Devleti tarafından ortadan kaldırılmışlardır.

SALTUKLULAR (1072 - 1202)

- Erzurum bölgesine egemen olmuşlardır.
- Anadolu'da kurulan ilk beyliktir.

DANIŞMENTLİLER (1080 - 1178)

- Sivas, Kayseri, Niksar ve Tokat bölgelerine egemen olmuşlardır.
- Haçlı Seferlerine karşı mücadele etmişlerdir.
- Anadolu'da Yağlıbasan adıyla ilk medreseleri kurmuşlardır.
- “Danışmentname” adlı destanları en önemli edebi ürünleridir.

MENGÜCEKLER (1080 - 1228)

- Erzincan, Kemah ve Divriği bölgelerine egemen olmuşlardır.
- Divriği Ulu Camii en önemli eserleridir.

! Divriği Ulu Cami, UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası'na alınmıştır.

ÇAKA BEYLİĞİ (1081 - 1093)

- İzmir ve çevresine egemen olmuşlardır.
- Çaka Bey denizcilikle uğraşmış, önemli bir donanma kurmuş ve böylelikle Türklerde denizciliği başlatmıştır. İstanbul'u denizden kuşatmayı düşünmüştür.

ARTUKLULAR (1102 - 1409)

- Diyarbakır, Mardin ve Hasankeyf bölgelerine egemen olmuşlardır.
- Batman'daki Malabadi Köprüsü ve Mardin'deki Hatuniye Medresesi en önemli eserleridir.
- Pek çok anıt mezar (kümbet) inşa etmişlerdir.
- Ünlü bilim adamı Cezeri, Artuklular döneminde yaşamıştır.

B) TÜRKİYE (ANADOLU) SELÇUKLULARI (1077 - 1308)

- ✓ Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından merkez İznik olmak üzere Anadolu'da kurulmuştur.
 - 1092 yılına kadar Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı yaşamıştır.
- ✓ I. Kılıç Arslan döneminde I. Haçlı Seferlerine karşı mücadele edilmiş; bunun sonucunda başkent İznik'ten Konya'ya taşınmıştır.
- ✓ I. Mesut döneminde para bastırılarak tam bağımsızlık sağlanmıştır.
- ✓ II. Kılıç Arslan döneminde Bizans, Miryokefalon Savaşı'nda yenilgiye uğratılmıştır. Bu savaş sonucunda Bizans, Türkleri Anadolu'dan atma umutlarını yitirmiş ve Anadolu kesin olarak Türk yurdu haline gelmiştir.
 - İlk altın para bastırılmış, ilk kervansaray yaptırılmıştır (Alay Han).
- ✓ I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Antalya fethedilerek Akdeniz ticaretinde önemli bir liman haline getirilmiştir.
- ✓ I. İzzeddin Keykavus döneminde Sinop fethedilerek Karadeniz ticaretinde önemli bir liman haline getirilmiştir.
- ✓ I. Alaaddin Keykubat döneminde Kırım'ın Suğdak şehri ile Alanya fethedilmiş ve Türkiye Selçuklu Devleti, Akdeniz ve Karadeniz ticaretinde güçlenmiştir.
 - Uluğ Keykubat ve Yüce Sultan olarak anılan Alaaddin Keykubat, Türkiye Selçuklu Devleti'ne en parlak dönemini yaşattır.

- I. Alaaddin Keykubat döneminde ticaretin geliştirilmesine çalışılmıştır. Bunun için kervansaraylar kurulmuş, güvenlik birimleri oluşturulmuş, gümrük vergileri düşürülmüş ve bazı devletlerle ticari antlaşmalar yapılmıştır.
- Kendilerini Büyük Selçuklu Devleti'nin varisi olarak gören Harzemşahlr, Yassıçemen Savaşı'nda yenilgiye uğratılmıştır(1230). Bu savaştan sonra Harzemşahlrın yıkılması üzerine Türkiye Selçuklu Devleti ile Moğollar (İlhanlılar) komşu olmuşlardır. Bu durum ise Anadolu'yu Moğol saldırılarına açık hale getirmiştir.
- Bu dönemde Orta Asya'dan Anadolu'ya pek çok bilim adamı ve düşünür gelmiştir. İçlerinde Mevlana Celaleddin Rumi'nin de olduğu bu kişiler Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma sürecini hızlandırmıştır.
- ✓ II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Anadolu'da siyasi ve toplumsal düzen bozulmuştur. Vezir Sadettin Köpek'in kötü yönetimi bu bozulmayı daha da artırmıştır.
 - Bozulan ekonomik ve toplumsal düzen Anadolu'da Babailer Ayaklanması'nın çıkmasına yol açmıştır. Bu ayaklanma Anadolu'daki kargaşayı iyice artırmıştır. Güçlkle bastırılan ayaklanma, Anadolu'yu İlhanlı saldırılarına açık hale getirmiştir.
 - 1243'de İlhanlılarla (Moğollarla) yapılan Köseadağ Savaşı'nın kaybedilmesi üzerine Türkiye Selçuklu Devleti yıkılış sürecine girmiştir. Bu süreçte Anadolu'da Türk birliği bozulmuş ve pek çok beylik ortaya çıkmıştır.

SÜRECİNDE SELÇUKLU TÜRKİYESİ

C) II. ANADOLU BEYLİKLERİ (Kösedağ Savaşı Sonrası Kurulan Beylikler)

- Türkiye Selçuklu Devleti, 1243 Kösedağ Savaşı sonrasında İlhanlılara bağımlı hale gelerek askeri ve siyasi gücünü kaybetmiştir. Bu dönemde İlhanlıların egemenliğini kabul etmek istemeyen Türkmen beyleri çoğunlukla Anadolu'nun batı bölgelerinde kendi beyliklerini kurmuşlardır. Böylece Anadolu'da, Türkiye Selçuklu Beylikleri (İkinci Beylikler) Dönemi başlamıştır. Bu dönemde Anadolu'da siyasi birlik bozulmasına rağmen kültürel birlik korunmuştur.
- Her beylik, bulunduğu bölgeyi Türk-İslam eserleri ile donatarak ve Türkçenin kullanılmasını yaygınlaştırarak Anadolu'daki Türk-İslam kültürünün daha da ileri düzeye çıkmasını sağlamıştır.
- Bu beylikler, Osmanlı Devleti tarafından ortadan kaldırılmıştır. Böylece Anadolu Türk siyasi birliği ikinci kez sağlanmıştır.

KARESİOĞULLARI

- Balıkesir, Çanakkale bölgelerine egemen olmuşlardır.
- Denizcilikle uğraşmışlardır.
- ! **Osmanlı Devleti'ne bağlanan ilk beyliktir.**

GERMİYANOĞULLARI

- Kütahya, Emet, Simav, Tavşanlı bölgelerine egemen olmuşlardır.
- Osmanlı Devleti bu beylikten çeyiz yoluyla toprak almıştır.

TACETTİNOĞULLARI

- Niksar, Samsun ve Ordu bölgelerine egemen olmuşlardır.

ESREFOĞULLARI

- Beyşehir, Akşehir ve Seydişehir bölgelerine egemen olmuşlardır.

ERETNA DEVLETİ

- Uygur Türklerinden Eretna Bey tarafından kurulmuştur.
- Devletin merkezi önce Sivas sonra Kayseri olmuştur.
- Bu devlete, devletin veziri olan Kadı Burhaneddin tarafından son verilmiştir.

KADI BURHANEDDİN DEVLETİ

- Eretna topraklarında Kadı Burhaneddin tarafından kurulmuştur.
- Devletin merkezi Sivas'tır.
- Timur tehlikesi karşısında Osmanlı Devleti'ne katılmıştır.

AYDINOĞULLARI

- Aydın, Denizli ve İzmir bölgelerine egemen olmuşlardır.
- Denizcilikle uğraşmışlardır.
- Aydınolu Umur Bey, büyük Türk denizcilerinden biridir.

SARUHANOĞULLARI

- Manisa ve çevresine egemen olmuşlardır.
- Denizcilikle uğraşmışlardır.

MENTEŞEOĞULLARI

- Muğla, Fethiye bölgelerine egemen olmuşlardır.
- Denizcilikle uğraşmışlardır.

AHİLER

- Ankara ve çevresinde yaşamışlardır.
- Osmanlı yöneticilerine destek vererek, Osmanlı Devleti'nin güçlenmesinde etkili olmuşlardır.

PERVANEĞULLARI

- Sinop ve çevresinde kurulmuşlardır.
- Denizcilikle uğraşmışlardır.

OSMANOĞULLARI

- Söğüt ve Domaniç bölgesinde kurulmuşlardır.
- Kuruldukları yerin stratejik konumundan yararlanarak batı yönünde fetih politikası izlemişler ve sınırlarını hızla genişletmişlerdir. Böylelikle kısa sürede güçlü bir devlet haline gelmişlerdir.
- Batı yönünde güçlendikten sonra Anadolu'ya yönelerek diğer beylikleri ortadan kaldırmışlar ve Anadolu siyasi birliğini sağlamışlardır.

CANDAROĞULLARI

- Kastamonu ve Sinop bölgelerine egemen olmuşlardır.
- Denizcilikle uğraşmışlardır.

HAMİTOĞULLARI

- Isparta, Eğirdir ve Antalya bölgelerine egemen olmuşlardır.
- Osmanlı Devleti bu beylikten satın alma yoluyla toprak almıştır.

RAMAZANOĞULLARI

- Adana ve çevresine egemen olmuşlardır.

DULKADİROĞULLARI

- Diyarbakır ve Mardin bölgelerine egemen olmuşlardır.
- Yavuz Sultan Selim döneminde Turnadağ Savaşı sonucu Osmanlı Devleti'ne bağlanmışlardır.
- ! **Osmanlı Devleti'ne bağlanan son beyliktir.**

SAHİPATAOĞULLARI

- Afyonkarahisar bölgesine egemen olmuşlardır.

KARAMANOĞULLARI

- Konya ve Karaman bölgesine egemen olmuşlardır.
- Kendilerini Türkiye Selçuklu Devleti'nin mirasçısı olarak görmüşlerdir.
- Karamanoğlu Mehmet Bey, Türkçeyi resmi dil ilan ederek Türk dilinin gelişmesine destek vermiştir.
- Osmanlı Devleti'nin en çok mücadele ettiği beyliktir.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kültür ve medeniyeti, Büyük Selçuklu Devleti'nin devamı niteliğinde olup hemen hemen aynı özellikleri taşır.

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNDE KÜLTÜR VE MEDENİYET

DEVLET YÖNETİMİ

Türkiye Selçuklu Devleti, devlet yönetiminde Büyük Selçuklu Devleti'ni örnek almıştır. Eski Türk devlet geleneği olan veraset sistemi ve kut anlayışı Türkiye Selçuklu Devleti'nde de devam etmiştir. Devletin başındaki hükümdar genellikle sultan unvanını kullanırdı.

✓ **Türkiye Selçuklu hükümdarları, sultan unvanı yanında ulu sultan anlamına gelen Keyhüsrev, Keykubat, Keykavus gibi Farça unvanlar da kullanmışlardır. Bu durum, Türkiye Selçuklu Devleti'ndeki İran(Fars) kültürünün etkisini gösterir.**

Hükümdarlık alametleri; tuğ, çetir (şemsiye), sancak, otağ, nevbet, hilat (elbise), saray, taht, hutbe okutma ve para bastırma idi. Türkiye Selçuklu sultanları hutbelerde Abbasi Halifesi'nin adını kendilerinden önce okuturdu. Halifeden menşur (onay) almaya özen gösterirdi.

Anadolu'da kurulan Mengücekliler, Artuklu ve Saltuklu hükümdarları genellikle Alp, Kutluk, İnanç, Tegin gibi Türkçe unvan ve lakapları kullanmışlardır.

Türkiye Selçuklularında devlet işleri, büyük divan tarafından yürütülürdü. Büyük divana, "Divan-ı Saltanat" da denirdi. Büyük divanın başı sultandı. Sultan olmadığında vezir başkanlık ederdi.

Büyük divana bağlı diğer divanlar şunlardır:

- Divan-ı İstifa
- Divan-ı Arz
- Divan-ı İşraf
- Divan-ı İnşa
- Divan-ı Pervane
- Niyabet-i Saltanat

ORDU

Türkiye Selçuklularında başkomutan sultandı. Sultan olmadığı zaman emirül ümera unvanıyla vezir bu görevi yerine getirirdi.

Türkiye Selçuklu ordusu teşkilatlanma açısından Büyük Selçuklu Devleti'nin devamıydı. Farklı olarak, Türkiye Selçuklularının donanması vardı.

Türkiye Selçuklu ordusunun başlıca bölümleri şunlardır:

- **Hassa Askerleri (Gulam-Kapıkulu Ordusu):** Hükümdarın şahsına bağlı askerlerdir. Farklı milletlerden satın alınan, esir edilen ya da toplanan çocuklar gulamhane denilen ocaklarda yetiştirilirdi. Çoğunlukla atlı olup, maaş da alırlardı.

✓ **Türkiye Selçukluları, Büyük Selçuklulardan farklı olarak gulam sistemini güçlendirip Türkmenlerin etkisini ortadan kaldırmak istedi. Amaç merkezi otoriteyi güçlendirmektir. Fakat bunda başarılı olamadılar.**

- **Sipahiler:** Kendilerine maaş yerine ikta (dirlik) adıyla bir arazinin vergi geliri bırakılan atlı askerlerdir (dirlik askerleri).

✓ **Hassa askerleri Kapıkulu, dirlik askerleri Tımarlı Sipahi adıyla Osmanlı Devleti'nde de görülecektir.**

- **Türkmenler:** Uç bölgelerde yaşarlar ve her an savaşa hazır durumdadırlar.

- **Bağlı Devlet ve Beylik Askerleri**

- **Ücretli Askerler:** Yükselme döneminde Rum, Frenk ve Rus unsurlarından oluşturulurdu. Savaş ya da isyan durumunda orduda yer alırlardı.

✓ **Türkiye Selçuklularında donanma komutanına ise Melikü's Sevahil ya da Reisül Bahr (deniz reisi) denirdi.**

TOPRAK YÖNETİMİ

Türkiye Selçuklularında, Büyük Selçuklularda olduğu gibi, toprakların çoğu devletin malı sayılmıştır. Devletin malı olan arazilere "miri arazi" denmiştir. Miri arazilerin; mülkiyeti devletin, ekip-biçme hakkı halkın, vergi geliri ise komutanların ve memurlarındır. Bu işleyiş "ikta" adıyla sistemleşmiştir.

TAŞRA (EYALET) YÖNETİMİ

Türkiye Selçukluları idareyi kolaylaştırmak amacıyla bir takım yönetim birimleri oluşturmuştur. Bu yönetim birimleri şunlardır:

a) Merkeze Bağlı Vilayetler

Yönetim ve gelirleri ile büyük divana bağlıdır. Valileri sultan tarafından atanır. Vilayetlerin başlıca görevlileri;

Sübaşı: Askeri işlerden sorumludur.

Kadı: Adaletten sorumludur.

Muhtesip: Fiyat denetimi, ölçü ve tartıların kontrolü, üretilen malların kalitesi gibi belediye işlerine bakar.

✓ **Önemli şehir merkezlerinde, şahne denilen askeri valiler olurdu.**

b) Meliklerin Yönettiği Vilayetler

Selçuklu ailesinden meliklerin yönettiği vilayetlerdir. Büyük Divan'a değil, doğrudan sultana bağlıdır. Meliklerin yanında yönetim ve devlet işlerinden anlayan bir atabey bulunurdu. Yarı bağımsız meliklerin, adlarına para bastırıldığı ve kendi divanlarını kurduğu bilinmektedir.

c) Bağlı Beylik ve Devletler

Mengücekliler, Saltuklular, Artuklular, Eyyübler, Kilikya Ermeni Prensiği, Trabzon Rum İmparatorluğu. Bu devletler, yıllık vergi öder ve gerektiğinde asker gönderirdi.

HUKUK

Birçok Türk-İslam Devletinde olduğu gibi Türkiye Selçuklu Devleti'nde de hukuk; şer'i ve örfi olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Şer-i Hukuk: Evlenme, boşanma, miras, nafaka, alacak-verecek ve vakıflarla ilgili davaları içerirdi. Bu davalara kadılar bakardı. Kadılar, kararlarında hiçbir kişi ya da kuruma bağlı değildi. Kadıların başı olan Kadıül Kudat, Konya'da otururdu. Yanlış bir karar birkaç kadının hazırladığı bir raporla sultana sunularak temyiz edilebilirdi.

Örfi Hukuk: Devlete isyan etme, devletin düzenini bozma, kanunlara uymama gibi siyasi davalarla ilgilendirirdi. Örfi yargı sisteminin başında bulunan yetkiliye Emir-i Dad denirdi.

Emir-i Dad, bir yönüyle adalet bakanı gibiydi. Veziri ve divan üyelerini yargılayabilir, tutuklayabilirdi.

Türkiye Selçuklularında askeri davalara kadiasker (kadıyı leşker) bakardı.

İlk Türk-İslam devletlerinde olduğu gibi; ağır siyasi suçlar, sultanın başkanlığındaki Divan-ı Mezalim'de görüşülerek karara bağlanırdı.

DİN VE ANLAYIŞ

Malazgirt Zaferi'den sonra Anadolu'ya yerleşen Türklerin büyük çoğunluğu Hanefi Mezhebi'ndedi. Abbasilerin de bu mezhepten olması, Türkiye Selçuklu ve halife ilişkisini olumlu yönde etkiledi. Anadolu'ya yönelik fetihlerin bir amacının da İslam dinini yaymak olduğu unutulmamalıdır.

Türkiye Selçukluları, Horasan'dan göç yoluyla gelenleri Moğolların önünden kaçan Türkmenleri Anadolu'ya yerleştirdi. Göç edenler arasında daha önce Horasan ve İran'da kurulmuş olan tarikatların üyeleri de bulunuyordu. Bunlara Horasan erenleri ya da alperenler deniyordu.

Anadolu'ya gelen alperenler Anadolu'da kurdukları tarikatlarla;

- İslamiyeti yaymaya,
- Moğol istilasının ve Baba İshak İsyanı'nın neden olduğu sıkıntıları çözmeye çalıştılar.

✓ **Tarikatlar, Köseadağ Savaşı'ndan sonra Anadolu'da milli birlik ve beraberliğin korunmasına katkı sağladı. (Bunların en önemlileri; Mevlevilik, Bektaşilik, Yesevilik, Ekberilik ve Nakşibendilikler.)**